

„Az leszel, amit nézel” – Erőszak a médiában

Készítette:

Fajta Rita

Károli Gáspár Református Egyetem

Állam- és jogtudományi kar

Konzulens:

Dr. Deres Petronella

2012.

Tartalomjegyzék

Előszó – „Az leszel, amit nézel”	3
Bevezető.....	3
I. Agresszió, erőszak, bűnözés	4
I. 1. A hétköznapi erőszak.....	5
I. 2. A szociológiai, pszichológiai fogalom.....	5
I. 3. Az erőszak és az agresszió kriminológiai és a büntetőjogi definiálása	6
I. 4. Az erőszak gyökerei, fejlődése, kialakulása a történelemben	8
II. Az erőszak és a média.....	11
<i>Elméletek, eredmények az agresszív viselkedés és a televíziós erőszak tanulmányozásában</i>	<i>12</i>
II. 1. Az agresszió tanulmányozása	12
II. 2. A médiában fellelhető erőszakos hatások kutatásai, tanulmányozása.....	14
II. 3. A magyar kutatások	22
III. Következtetések.....	23
III. 1. A tömegtájékoztatás elméleti modelljei.....	23
III. 2. Befolyásoló tényezők.....	27
III. 3. A médiában fellelhető torzítások vizsgálata a tömegtájékoztatás és a bűnözés kapcsán ...	32
III. 4. Kérdőívelemzés.....	35
Összegzés.....	37
Forrásjegyzék.....	38
Mellékletek.....	41
1. számú melléklet.....	41

Előszó – „Az leszel, amit nézel”¹

Dolgozatom témájául az erőszakos bűnözés, és a média kapcsolatát választottam. Ez a téma egyre rohanó, médiaközpontú világunkban óriási aktualitással bír. Foglalkoznak vele neves tudósok, pszichológusok, érintett benne a pedagógia, a társadalomtudományok és megjelenik az irodalomban is. Felmerül a kérdés, hogy miért kap ekkora hangsúlyt manapság egy olyan kérdéskör, amely ellentmondások tömkelegét vonultatja fel. Miért érzi úgy a társadalom, hogy az erőszak és a média egymással szorosan összefügg, és elválaszthatatlan egységbe forr? Valóban van kapcsolat a média és az erőszak között? Ez mennyiben bizonyítható, és mennyiben cáfolható? Miért van az, hogy egyes tudósok szerint a médiumok romboló hatással bírnak a viselkedésre, míg mások szerint az így közvetített agresszió segít feloldódni? Képesek a médiumok úgy befolyásolni az embert, hogy az erőszakot váltson ki? Egyáltalán mi az erőszakos média? Még inkább a gyökerekhez leászva mi maga az erőszak?

Ilyen, és ehhez hasonló kérdések merültek föl bennem, mikor nekikezdtém kutatásomnak. Aztán, egyre inkább elkezdett az is foglalkoztatni, hogy a gyermekek, a fiatalok hogyan élik meg azokat az erőszakos jeleneteket, esetenként borzalmakat, amelyeket a tv képernyőén látnak. Sajnos nem egyszer hallunk olyan történeteket, hogy kisgyerekek egy filmben látott jelenetsor miatt terrorizálják, majd végeznek társukkal, netán úgy gondolják, ők is rendelkeznek a szuperhősök erejével, majd kivetik magukat az ablakon azt feltételezván, hogy képesek repülni. Ezek az esetek rendkívül sokkolóak, az ember szinte képtelen feldolgozni, hogy valaki képes ilyen módon, mondjuk ki, a média áldozatává válni.

Mindezek miatt eredtem annak a nyomába, elsőként is annak, hogy mi az erőszak maga, mik a jellemzői, hogyan lesz valaki erőszakos elkövető, majd pedig később azt kezdtem vizsgálni, hogyan viszonyul egymáshoz a média és az erőszak, hogyan hat a mindennapjainkra az erőszakos média, ezt hogyan éljük meg, hogyan befolyásol minket, és egyáltalában hogyan is alakult ki az a tudomány, amely a média erőszakosságával foglalkozik.

Bevezető

Célom elsősorban az, hogy bemutassam, miként hatnak a médiumokban fellelhető erőszakos jelenségek a célközönségre. Ahhoz, hogy ehhez a kérdéshez eljussak, szükség van arra, hogy

¹ Paul Boxer

bemutassam magát az erőszakot, az agressziót, ezek mibenlétét, eredetét, jellemzőit. Az erőszak ismertetése után beszélek arról, hogy az erőszakos média hogyan van jelen a mindennapjainkban, hogyan hat ránk, milyen eszközöket vet be, illetőleg ismertetem a különböző elméleteket, amelyek a média erőszakossága kapcsán felmerültek.

Végső célom az, hogy bebizonyítsam, az erőszakos média kizárása az életünkből ugyan lehetetlen, és véleményem szerint szükségtelen lépés is, mivel egyfajta ismeretek igenis is szerezhetőek belőle, azonban kontrollálni kell azt, hogy kortól, és érettségtől függően ki, milyen mennyiségben, és hogyan kap belőle. Szerintem, mint annyi minden másban is, itt is az úgynevezett aurea mediocritas, azaz az arany középút a célravezető. Nem értek egyet azzal az állítással, amelyet a későbbiekben részletesen ismertetett katarzis-elmélet képvisel, miszerint a média erőszak ábrázolása feloldódást jelent, így az erőszak a képernyőn pozitív hatásokat eredményez, de a másik oldalt sem tartom teljesen helyesnek, amely azt állítja, hogy a médiumok agresszió közvetítése kizárólag negatívan hatnak a társadalomra.

Állításomat egyrészt az olvasott irodalom alapján, másrészt saját, az úgynevezett kérdőíves kutatási módszerrel szerzett eredményekkel igyekszem alátámasztani.

Agresszió, erőszak, bűnözés

Az erőszak definiálása rendkívül nehéz, ugyanis nincs egységesen kialakult erőszak fogalom sem a köztudatban, sem a tudósok körében.² Ennek az lehet az oka, hogy az erőszak olyan összetett jelenség, amelyet egyetlen tudományág képtelen meghatározni. Magával az erőszak kérdéskörével foglalkozik pl. a kriminológia, a szociológia, pszichológia a különböző társadalomtudományok, illetőleg az orvostudomány is próbál választ találni arra, hogy mi alkotja az erőszak, és az agresszió fogalmi körét, mitől lesz valaki agresszív, és mi miatt követ el valamilyen erőszakos cselekményt. Ezekre a kérdésekre egyetlen meghatározást nem lehet adni, mert a fent említett tudományok együttes kutatásai adják meg. Mégis kísérletet teszek a későbbiekben arra, hogy egyfajta összegzést felállítsak az erőszak mibenlétéről.

A köztudat, és a szakirodalom is összemossa az agresszió és az erőszak fogalmát. Így ennek megfelelően én is szinonimaként fogom őket alkalmazni.

Említettem, hogy az erőszak, illetve agresszió fogalmi meghatározása nehéz kérdés. Annak a bonyolultága és összetettsége, hogy mi számít erőszaknak, vagy agresszív viselkedésnek abban rejlik, hogy az erőszak relatív dolog. Mindenkiben él egyfajta erőszak fogalom, de ez a kép sokféle lehet. Az

² DR. SZABÓ János: *Média és erőszak*. Zrínyi kiadó

emberek erőszak tűréshatára ugyan olyan színes, mint a személyiségük, amit befolyásol a neveltetésük, a környezetük, a társadalom. Így más fér bele az ember agresszió képébe akkor, ha napi szinten találkozik vele, míg egy kevésbé hozzászokott ember esetén már az is minősülhet agresszív megmozdulásnak, ha valaki ingerültebben szól hozzá, holott ez még távol áll az emberekben klasszikus értelemben élő erőszakképtől.

A hétköznapi erőszak

Az erőszak tudományos megközelítésű definiálása és ismertetése előtt ejtenék pár szót arról, hogy a társadalom általánosságban mivel azonosítja az erőszakos viselkedést. E kérdés körbejárásakor támaszkodtam arra a kérdőívre,³ amelyet készítettem a téma keretében. Ez alapján, és olvasmányaim révén azt a következtetést vontam le, hogy egy-egy kirívó példát leszámítva az utca embere nagyon hasonló erőszakképet képez magában. A kérdezettek közül nagyjából mindenki olyan szavakkal definiálta az erőszakot, hogy kegyetlen, brutális tett, olyasmi, amit ő nem tenne meg. Sokan szóltak olyan témákról is, amelyek a köztudatban mostanában nagy hangsúlyt kapnak, így többen említették a családon belüli erőszak témakörét, és az iskolai erőszakot. A kapott válaszok fő vonalakban nem tértek el egymástól, egyértelműen látszott belőlük, az közös pont, hogy az erőszak negatív dolog, amely kapcsolatban áll valamilyen tetteges, durva cselekedettel. Kevesen, csak kisgyermekes anyukák, és a témával tanulmányaik miatt részletesen foglalkozók ejtettek szót az erőszak verbális, és pszichés formájáról.

Vizsgálatom alapján azt a következtetést tudtam levonni, hogy az ember erőszakról alkotott véleménye nagyjából kortól függetlenül azonos. A köztudatban élő elképzelések alapján az erőszak a társadalmi normáktól függő, kegyetlen, feleslegesen brutális cselekedetként. Kiemelném, hogy a kapott eredmények azt is tükrözték, hogy nincsen mindenki által ismert, tanult és egységesen elfogadott fogalom.

A következőkben röviden vázolva ismertetek különböző tudományos megközelítéseket, ezeket is két részre bontva. Ugyanis eltér a szociológiai, pszichológiai agresszió fogalom a kriminológiai, büntetőjogi fogalomtól.

A szociológiai, pszichológiai fogalom

Noltin⁴ agresszió fogalma 3 pólus körül alakul:

- az okozott ártalom,

³ Lásd 1. számú melléklet

⁴ NOLTIN, In: FIGULA Erika: *Az erőszak pszichológiai kérdései*. 2008.

- a szándék,
- és a normától való eltérés alakítja.

Noltin szerint akkor beszélhetünk agresszióról, ha valaki a másik embert károsítani, vagy bántani akarja.

Ez az elgondolás jól tükrözi a köztudatban általánosan élő képet az agresszióról, de ennek ellenére is csak szűk körben ad választ arra, hogy mi is valójában ez a jelenség.

Hoffmann meghatározása enné jóval tágabb. Ő az agressziót gyűjtőfogalomként definiálja, amely bizonyos, meghatározott motivációkat, gondolat tartalmakat, érzelmeket és viselkedéseket ír körül, amely meghatározott személyekre, dolgokra irányul, és legtöbbször ártó hatással jár.⁵

Egy másik elképzelés szerint, melyet Ranschburg alakított ki, agressciónak nevezünk minden olyan cselekvést, amelynek indítéka az, hogy nyílt, vagy szimbolikus formában valakinek, vagy valaminek kárt, fájdalmat okozzon.⁶

Frydman különbséget tesz az agresszió és az erőszak között. Az agresszivitás szerinte vagy befelé, vagy a külvilág egy tárgya felé irányuló erő, míg erőszakról kizárólag akkor beszélhetünk, ha valaki elveszti kontrollját agresszivitása felett, és elkövet valamiféle erőszakos tettet.⁷

Az erőszak és az agresszió kriminológiai és a büntetőjogi definiálása

A büntetőjog szerint a bűnözésnek alapvetően 3 jelenségszintjét különböztethetjük meg:⁸

- általánost
- különöst
- egyedit

Az első, legáltalánosabbnak mondható szint, az összбűнözés szintje. Az összбűнözés egyes jelenségcsoportjai alkotják a különös szintet, míg végül a Büntető Törvénykönyv különös részi tényállásaiban megfogalmazva találhatjuk meg az úgynevezett egyedi szintet.

E felosztás szerint az erőszakos бűнözés lesz a különös szintű jelenségcsoport, amely nem büntetőjogi, hanem kriminológiai kategóriát képez. Ennek oka az, hogy az erőszakos бűнcselekmények nem a Btk. valamely elkülönült fejezetében találhatóak meg (mint például a

⁵ HOFFMANN, In: FIGULA (Ij. 4.)

⁶ RANSCHBURG Jenő, In: FIGULA (Ij. 4.)

⁷ Marcel FRYDMAN: *Televízió és agresszió*. Pont kiadó. Budapest, 2008. 14. oldal

⁸ NAGY László Tibor: *Agresszió és бűнözés*. In: *Az agresszió világa* (Szerk.: Hárdi Iván). Medicina Könyvkiadó Zrt, Budapest, 2010. 363-426. oldal

vagyon elleni, vagy gazdasági bűncselekmények), hanem a kódex különböző helyein elszórva, mivel más és más jogi tárgyat sértő vagy veszélyeztető magatartást ölelnek fel.

A büntetőjog az olyan erőszakos cselekményeket nyilvánítja büntetendővé, amelyek az általa védett jogi tárgy ellen irányulnak. Vagyis a büntetőjogban az erőszak, mint elkövetési mód szerepel, és nem a bűncselekmények csoportosításának egyik ismérveként jelenik meg. Színezi a képet, hogy vannak olyan erőszakos magatartások, amelyek a jog szempontjából elfogadhatóak. Itt azonban nagyon kényes az a kérdés, hogy hol húzódik meg az a határ, amely büntetőjogilag is erőszakossá tesz egy cselekedetet. Például a szülői felügyeleti jogok gyakorlása kiterjedhet a gyermeknek a megbüntetésére is, azonban az mennyiben minősül az legálisnak, ha a szülő pszichés nyomás alatt tartja a gyereket, hogy megfelelő jegyeket hozzon haza az iskolából, aki ennek következtében lelkileg ronccsá válik? Másik példát hozva, mi a helyzet a sportokkal? Hiszen a sportoló, pl. egy bokszeccs kapcsán vállalja azt, hogy sérüléseket szerez. A büntetőjog pedig nem reagál a versenyszabályok betartásával szerzett sérülésekre, holott esetenként ezek rendkívül brutálisak, és túllépik a jóérzés határát. Az erőszak mértéke szerinti megkülönböztetés az egyik lehetséges különbségtételi mód, azonban a büntetőjog nem teljesen precíz ennek meghatározásakor. Továbbá megjelenik a fenyegetés kérdése is, ugyanis ily módon szintén megvalósulhat erőszakos bűncselekmény.

Problémát jelent, hogy noha a védett jogi tárgyak köre jól meghatározható, a büntetőjogi erőszak fogalom mégsem elég egyértelmű. A hagyományos büntetőjogi fogalom tágabb jelentéstartammal bír, mint a kriminológiai fogalom, ugyanis magába foglalja mind a személyek, mind pedig a dolgok elleni támadás erőszakos mivoltát is. A cselekmények társadalomra való veszélyessége szempontjából véleményem szerint nem elhanyagolható, hogy az erőszak személyre, avagy dologra irányult-e eredendően.

A kriminológiai erőszak fogalom a büntetőjoginál jóval precízebben igyekszik meghatározni az agresszív viselkedés mibenlétét. Konkrétan magára a fizikai erőszakra helyezi a hangsúlyt, amelyet annak érdekében alkalmaz a használója, hogy mások személyét, szabadságát, testi épségét veszélyeztesse.

A legáltalánosabban elfogadott kriminológiai fogalom szerint az erőszak embertől eredő, másik személyre közvetlenül irányuló olyan szándékos cselekvés, amely fizikai vagy pszichikai erőszakban nyilvánul meg, és amely az erőszak alkalmazása végett alkalmas lesz a felhasználó személy céljainak elérésére.^{9 10}

⁹ VIGH József, GÖNCZÖL Katalin In NAGY (Ij. 8.) 363-426. oldal

A nemzetközi szakirodalomban fellelhető egy másik fajta definíció. Eszerint erőszakos elkövetést abban az esetben lehet megállapítani, hogyha kizárólag olyan jelenségek zajlanak, amelyek során az áldozat irányába legalább egy kimutatható fizikai erő alkalmazására sor kerül. Ezt a meghatározást Geilen¹¹ alkotta meg az 1900-as évek közepén, azonban munkája nem aratott osztatlan sikert, ugyanis a többségi álláspont elutasítja az erőszakról alkotott ezen elképzelést. A Geilen kreálta fogalom az általánosan elfogadott kriminológiai meghatározáshoz képest pontatlanabb: kevesebb hangsúlyt fektet az egyértelműsége, és csak a fizikai erő használatára hegyezi ki álláspontját, ami esetünkben azért nem szerencsés, mert egyértelműen, és bizonyítottan beszélhetünk pszichikai erőszakról is, ami ugyanolyan jelentőséggel bír, mint a fizikai változata, Geilen ezt mégsem említi meg. Úgy vélem, ez lehet az oka annak, hogy a tudósok nagy része nem ért egyet az elképzeléssel.

A fentiek alapján összegezhető, hogy az erőszakos és szándékos bűncselekményeknek mik az ismérvei:¹²

- Mindenképpen szándékos és célzatos cselekménynek kell lenniük
- Szükség van arra, hogy az elkövető erőszakos magatartása a sértett személy ellen irányuljon
- A tettes által alkalmazott erőszaknak a sértettel szemben olyan kényszerhelyzetet kell teremtenie, amely akaratát és ellenállást képes megtörni
- Illetőleg az elkövető által kifejtett erőszak, a kétmozzanatú tettesi magatartás eszközcselekménye vagy a bűncselekmény törvényi tényállásának immanens része lesz

Ezeknek a jellegzetességeknek megfelelően az erőszak közös ismérve alapján megállapíthatóak tipikus erőszakos jellegű bűncselekmények. A teljesség végett meg kell jegyezni, hogy nem pusztán az erőszakos bűncselekményeket sorolja egybe a hazai szakirodalom, hanem együttesen beszél az erőszakos és garázda jellegű bűncselekményekről, mivelhogy az egységes rendőrségi-ügyészeti bűnügyi statisztika ezeket együtt kezeli, illetőleg ugyan a törvényi tényállás védett jogi tárgya a garázda jellegű bűncselekményeknél a köznyugalom, a tapasztalat mégis azt mutatja, hogy ezeknek a bűncselekményeknek a túlnyomó többsége személy elleni erőszakkal valósul meg.

Az erőszak gyökerei, fejlődése, kialakulása a történelemben

Azt mondhatjuk, hogy „... az erőszak egyáltalán nem új probléma.”¹³ Az erőszak kezdetei egyidősek magával az emberiséggel: ugyanis az ősidőktől fogva jelen van az emberek életében. Attól a

¹⁰ GÖNCZÖL Katalin, KORINEK László, LÉVAY Miklós: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Corvina Kiadó. Budapest, 1999. 155-170. oldal

¹¹ GEILEN, In NAGY (Ij. 8.) 363-426. oldal

¹² VIGH József, GÖNCZÖL Katalin, KISS György, SZABÓ Árpád 1973. In *Kriminológia-Szakkriminológia* (Szerk.: Gönczöl Katalin, Krezsi Klára, Korinek László, Lévy Miklós). Complex kiadó, Budapest, 2012. 355-363. oldal

pillanattól kezdve, hogy az első ember követ ragadott, és azt valamilyen formában fegyverként használta zsákmányszerzésre, végigkíséri az emberiséget az erőszak. Igaz, ez a viselkedés még nem a mai klasszikus értelemben vett erőszak, hiszen az ősember célja a létfenntartás volt, mégis, a rendelkezésre álló kezdetleges eszközökkel való vadászat brutalitása egyértelmű. Természetesen nemcsak a zsákmányszerzésről kell szót ejteni, hiszen attól kezdve, hogy az emberek együtt éltek bármilyen formájú közösségben, elkerülhetetlenné vált a különböző konfliktusok létrejötte, ez pedig egyenesen vezetett az erőszakhoz, illetve agresszív viselkedéshez, amely az emberi természet alapvető, kitörölhetetlen velejárója, mondhatni ösztönös viselkedése.

Az emberi agresszivitás és erőszak nemcsak az ősidőkben van jelen, hanem végigkövethető a történelmen.

Az ókorban zajló területszerző háborúk remek példát adnak rá. Ezeket a harcokat, ugyan dicsőséges fényben mutatták be az ókor kiemelkedő írói, de mégis, az erőszak végelláthatatlan tárházát vonultatták föl. Az embertelen körülményektől kezdve, a véres, mészárszékhez hasonlatos összecsapásokról már nem is beszélve. És nem csak a háborúkról lehet szót ejteni: ennek a kornak egyik legnagyobb divatjaként jelent meg a rabszolgatartás, és a rabszolga kereskedelem. A bármilyen személlyel való kereskedelem már önmagában is megdöbbentő tény, és mindezen túl megjelennek a felesleges kegyetlenkedés mintapéldájaként a rabszolga kereskedő hajók borzasztó körülményei, ahol is az eladásra szánt emberek állati sorba süllyesztve tengették életüket hónapokig a tengeren. Kiemelném még a gladiátor játékok kegyetlenségét, a nyilvános kivégzések gyakoriságát, illetőleg a vallás miatti üldöztetéseket, amelyek igazi tömegmészárlást hoztak eredményül.

Ha a középkor eseményeit vesszük górcső alá, láthatjuk, hogy ez a korszak sem volt mentes az erőszaktól. A területszerző háborúk továbbra is dúltak leginkább a vallás köntösébe burkolóznán, de ezen felül is rengeteg erőszakos esemény borzolja az ember idegeit. Klasszikus, sokszor emlegetett példa az inkvizíció mérhetetlenül kegyetlen kínzásai, a boszorkányüldözések, illetőleg a nyilvános kivégzések. Habár a hasonlat kicsit morbidnak tűnhet, de a kivégzések voltak a középkor emberének a televíziós közvetítések és műsorok. Az emberek szórakozásként élték meg embertársaik nyilvános akasztását, avagy máglyahalálát, hogy csak néhányat említsek a halálnemek közül, amelyek, egyébként jellemzően sok szenvedéssel és fájdalommal jártak.

¹³ Ludmila CIRTKOVÁ: *Az erőszak aktuális jelenségei*. Rendőrtiszt Főiskola Társadalomtudományi tanszék, Budapest, 2003. 49-53. oldal

A későbbiekben a rohamosan fejlődő technika egyre nagyobb és veszélyesebb tárházát biztosította a különböző mások életének kioltására alkalmas fegyvereknek. A háborúk, forradalmak egyre gyakoribbá váltak, és ezek leverése is rengetek kegyetlenséggel jártak. Végül a világháborúk kapcsán, melyek már kontinenseket vezettek bele egy-egy háborúba, az emberiség odáig jutott, hogy azt mondhatjuk iparszerű népirtás folyt ezekben az időkben. A népirtások mellett, a faji megkülönböztetés, a különböző haláltáborok mind-mind az emberi erőszak legfelső, és legundorítóbb fokát mutatták meg.

Csak néhány csekély példát ragadtam ki a történelemből, de ezek is tökéletesen szemléltetik az emberi erőszak évezredek óta átívelő mivoltát.

Történelmileg sokféle erőszakváltozat ismert.^{14 15} Jogi szempontból különbséget tehetünk legitim, és illegitim erőszakos jelenségek között. Legitim jelenség az úgynevezett állami erőszak-monopólium, az igazságosnak mondott háborúk, az agresszív sportok. Míg illegitim jelenségek a kriminalitás területét képezik. A határvonalak elmosódnak, összefolynak. Például éveken keresztül, míg végül be nem tiltották, az állam által engedélyezett tevékenység volt a párbaj, mely során az uralkodó osztály tagjai becsületükön esett sértésért vehettek elégtételt a sérelmező félen. Ma kiemelkedő aktualitással bír a családon belüli erőszak témaköre, amely a család kialakulása óta jelen van a társadalomban, ám kultúránként más és más formában tekintették elfogadottnak, avagy elítélendőnek. Leszűrhető, hogy az erőszak megítélése nagyban függ az adott kor társadalmi normáitól, és a különféle környezeti hatásoktól. Önmagában az, hogy az erőszak jelen van egy cselekményben, nem teszi azonnal bűncselekménnyé azt. Sok esetben az emberiség a 20. században jutott el oda, hogy büntetné nyilvánítson számos olyan magatartást, amely korábban elfogadott volt. Mindezek ellenére is, az agresszió civilizáltként emlegetett világunkban sem csökken, sőt, úgy tűnik, egyre kiszámíthatatlanabb, erősebb és veszélyesebb lesz.

Az erőszak bűnözés kapcsán egyre időszerűbb témaként jelenik meg a média által közvetített erőszak kérdésköre. A külföldi és hazai kutatások nagy része azt bizonyítja, hogy a médiának erős ráhatása van a deviáns magatartásokra. Ezzel el is jutottam dolgozatom fő témájához: a médiában megjelenő erőszak kérdésköréhez, amelyet részletekbe menően igyekszem megvilágítani.

¹⁴ NAGY: (l.j. 8.) 363-426. oldal

¹⁵ VIGH, GÖNCZÖL, KISS, SZABÓ: (l.j. 12.)

Az erőszak és a média

A kommunikációval kapcsolatban az erőszak okozta problémák leginkább a televízió által sugárzott nézőkre kifejtett hatása körüli vitákban merülnek fel.¹⁶ Vetró Ágnes 1991-ben azt mondta, hogy a televízió a világ nagy csodája, hiszen képeket, hangokat közvetít, szórakoztat.¹⁷ Azonban felmerül vele kapcsolatban az a kérdés, hogy mit tud vele az emberiség kezdeni? Kezdetekben számos előnyét hangsúlyozták: kitágítja a látásmódot, szórakoztat, nevel, ismereteket terjeszt. Az évek múlásával viszont olyan dilemmák merültek fel vele kapcsolatban, amelyek mellett nem lehetett szó nélkül elmenni.

Mai modern társadalmunk egyre inkább a televízió általi szórakozást választja kikapcsolódási formaként. Mára a háztartások legtöbbségében megtalálható a tv, az internet, a számítógépek és egyéb olyan kommunikációs eszközök, amelyek alkalmasak a médiumok által közvetített műsorok, reklámok vételére, sőt, nem egy család több ilyen eszközt is birtokol. A most felnövekvő generáció a „tévé gyermeke”, de nemcsak a fiatalok esetében lehet ezt mondani, ugyanis az idősebb generációk, akár a nagyszülők is egyre inkább a Tv-nézést, esetenként az internetet választják szórakozásra. Sokkoló abba belegondolni, hogy az emberek legtöbbsége inkább ül otthon, és egy manipulatív reklámokkal dúsított tv-adást néz, minthogy kimozduljon otthonról valamiféle program keretében. Bizonyos esetekben ennek is megvannak a maga érthető okai: Tóth Tamás *Médiaerőszak* című művében írja, hogy a „szegénységben az egyetlen elérhető szórakozás a televízió.”¹⁸ Sokan avégett választják ezt a kikapcsolódási módot, mert a legolcsóbban így tudnak a hétköznapiakból kilépve szórakozni. Egy másik, kevésbé szimpatikus indok lehet, hogy a televízió képernyője előtt töltött szórakozás igényli a legkedvesebb energia befektetést. Sok szülő örül annak, hogy gyermeke a tv előtt ülve nem igényel túl sok törődést, és nyugtot hagy a család többi tagjának.

A gyermekek a televízióból áradó erőszak leginkább veszélyeztetett korosztálya. Számukra a látottak nem csupán fantasztikummal tűzdelt, mesés elemekkel szőtt adások, hanem ők a képernyőn felvillanó jeleneteket a valóság elemeiként kezelik. A gyermeki korban lévők még képtelenek elválasztani a valóságot a képzelettől, ezért az ideje korán rájuk zúduló erőszak látványa komoly sérülést okozhat. Fejlődésüknek az is ártalmas lehet, hogy a szülőkkel eltöltött élmények lecsökkennek, hiszen a gyermeket a tv-re „bízzák”, ez pedig szintén zavart okozhat a gyermeknél. Megkockáztatom kijelenteni, hogy mára már nem egy gyermeket a tv nevel fel. Azonban a televízió való szocializálódás komolyabb lelki sérüléseket okozhat, és fizikálisan sem hat megfelelően:

¹⁶ BAKOS Kinga: *A televízió képernyőjén megjelenő erőszak és a gyermek*. 2009.:

http://elib.kkf.hu/edip/D_14442.pdf

¹⁷ VETRÓ Ágnes, CSAPÓ Ágnes: *A televízió és a gyermek*. Budapest, 1991.

¹⁸ TÓTH Tamás: *Médiaerőszak*. Kossuth kiadó. Budapest, 2005. 18. oldal

rengeteg kicsi szobájában található meg a televíziókészülék, így egyfelől minden korlát nélkül válogathatnak a műsorok között, másfelől a folyamatos, éjszakába menő tv-nézés hozzájárul a gyermekek esetleges iskolai tevékenységének romlásához a kialvatlanság miatt.

Elméletek, eredmények az agresszív viselkedés és a televíziós erőszak tanulmányozásában

Az utóbbi években az erőszak bármilyen féle megjelenése jelentős felerősödést mutat. A mind nagyobb arányban megjelenő agresszív viselkedés végett ez a terület a szociálpszichológia kedvelt foglalkozási témája lett. Stuart Hill írja, hogy az úgynevezett „kommunikációs robbanás” óta egyetlen probléma sem váltott ki annyi figyelmet, fejtörést és kutatást, mint a média és az erőszak kérdése.¹⁹ Nem meglepő, hogy vizsgálatok tömekelege keresi a választ ezekre a kérdésekre. A következőkben néhány kutatást mutatok be, amelyet e témában végeztek.

Az agresszió tanulmányozása

Az agresszió kutatások kapcsán általában két fő irányvonalat szoktak elkülöníteni:

- a pszichoanalitikus elmélet irányát
- szociális tanulás elmélet irányvonalát

A pszichoanalitikus elmélet kialakítása Sigmund Freud nevéhez köthető. Az elmélet lényege, hogy az agressziót drive-nak tekinti.²⁰ Cselekedeteink többségét ösztönök határozzák meg, ezek közül is főleg a szexuális ösztön dominál. Amikor az ösztönök kiteljesedését gátolja valami, akkor keletkezik egy úgynevezett agresszív drive. A frusztráció-agresszió hipotézis későbbi követői kiegészítették az elképzelést azzal, hogy miután az adott személyben kialakul az agresszív drive, akkor ez arra motiválja az illetőt, hogy megsértse a frusztrációt okozó akadályt legyen az személy, vagy tárgy. Az elképzelésnek van két kritikus pontja, amelyek miatt Freud elképzelését a mai napig érik kritikák. Egyfelől problémát jelent, hogy az agresszió oka rendszerint frusztráció, másfelől az is gondot okoz, hogy a velünk született reakciókhoz – mint pl. az éhségérzet – hasonlóan, a drive egészen addig marad fenn, amíg el nem éri az adott célt.

¹⁹ Stuart HILL: *Média és erőszak*: <http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-672/replika/35/TPUBL-A-672.pdf>

²⁰ http://www.antiskola.eu/beszamolo_beszamolok_puskak/index.php?page=show_detail&come_from=list&id=25589&cast=1

A szociális tanuláselmélet²¹ azokra a viselkedésmintákra összpontosít, amelyeket az emberek mutatnak a környezetük változására. Eszerint az erőszakos viselkedés is ugyanolyan pszichológiai folyamatok révén sajátítható el, mint bármilyen más magatartás. Viselkedést többféleképpen tanulhatunk: megfigyeléssel, közvetlen tapasztalással, vagy differenciált megerősítéssel. A társas tanuláselmélet egyik kiemelkedő kutatója, Albert Bandura az 1960-as években végzett kísérleteket az agresszív viselkedés kapcsán. Ennek eredményeként kiemelte a megfigyeléses tanulás jelentőségét, melynek lényege abban áll, hogy az egyén a látott magatartás modellezése útján tanulja meg az adott viselkedési formát.

A forgatókönyv-elmélet a társas tanulás elméletéhez hasonlóan az erőszak utánzását emeli ki, és Huesman dolgozta ki 1973-ban. Lényegében arról szól, hogy nemcsak egy-egy cselekményt, hanem a cselekvések egész forgatókönyvét tanuljuk el a mintaadó személyektől, majd azokat alkalmazzuk hasonló szituációkban.²² Huesman úgy véli, hogy azoknak a gyermekeknek növekedik leginkább az agresszió szintje, akik túl sok időt töltenek erőszakos műsorok előtt, ugyanis ők elhiszik, hogy a képernyőn ábrázoltak igazak, képesek teljesen azonosulni filmbeli karakterekkel.²³

A szociális interakció elmélet a személyes célokat tekinti az agresszív viselkedés hajtóerejének. Az agresszor azért folyamodik erőszakhoz, hogy személyes céljait így érje el. Pl. rábírja áldozatát, hogy olyan viselkedési formát mutasson, amely neki kedvező.²⁴

Zillmann az arousalátvitel-elméletében arra hívja fel a figyelmet, hogy az agresszív viselkedés forrása a megnövekedett fiziológiai arousal, azaz az készenléti állapot. Az elképzelés szerint az adott személy az őt érő arousal keltő hatásokat gondolatban értékeli, majd vagy védekezésképpen, vagy támadásként agresszióval válaszol.

A kognitív neoasszociációs elmélet szerint egyes ingerek negatív hatást váltanak ki belőlünk, ezek a tudatunkban gondolatokat, emlékeket, fiziológiai reakciók kiváltására irányuló parancsokat aktiválnak. Mivel érzelmeink és viselkedésünk az emlékezetünkben szorosan összekapcsolódik, az agresszív viselkedésmintákat is az ismert helyzetek, érzelmek, tárgyak hívják elő az asszociációs kapcsolat révén.²⁵

²¹ Freda ADLER, Gerhard O. W. MUELLER, William S. LAUFER: *Kriminológia*. Osiris kiadó. Budapest, 2000. 124-128. oldal

²² STACHÓ László, MOLNÁR Bálint: *Médiaerőszak: tények és mítoszok*.
http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_04_tel/02_mediaeroszak/03.html

²³ FIGULA (l.j. 4.)

²⁴ TEDESCHI, FELSON, 1994. idézi Anderson és Bushman, 2002.

²⁵ BERKOWITZ, 1989.

Anderson és Bushman úgy vélik, hogy a fenti agresszióelméletek összeegyeztethetőek egymással. Egy egységes modell felállítását javasolják, amellyel az agresszív viselkedés modellje leírhatóvá válna. Álláspontjuk szerint az agresszív viselkedés megfigyelése vagy gyakorlása több módon is hatással lehet az emberek viselkedésére.²⁶ Szerintük ezek a tényezők egymást befolyásolva vezetnek az agresszív viselkedés és személyiség formálódásához.

A médiában fellelhető erőszakos hatások kutatásai, tanulmányozása

Amióta a tv általánossá vált elsőként az Egyesült Államokban, majd az egész világon elterjedt, attól a pillanattól kezdve számos vitát váltott ki az, hogy milyen hatást gyakorol a nézőkre, főképp a fiatalokra. Több olyan kérdés várt, és vár megválaszolásra, hogy a különböző tömegkommunikációs eszközök mennyiben hatnak a társadalomra.

Kezdetekben viszonylag kevés erőszak jelent meg a képernyőkön, ám miután az ilyen adások száma megsokszorozódott egyre inkább foglalkoztatni kezdte a tudósokat, hogy a műsorok hogyan hatnak a gyermekek fejlődésére. Miután egyes erőszakos elkövetők esetében kérdésként felmerült, hogy tettüket valamilyen filmben látottak alapján követték el, az agresszió és a médiaeszközök közti kapcsolat kutatása, a médiumok befolyásoló hatása még inkább sürgető kérdéssé vált.

1952. és 1964. között 90%-kal nőtt az erőszakos jelenetet tartalmazó műsorok száma a televízióban Liebert és társai felmérése alapján. Ráadásul ez a száma azóta is növekvő tendenciát mutat, napjainkban szinte már nem is látni olyan adást, amelyben valamilyen módon ne lenne jelen az agresszió.²⁷

Larsen 1968-ban készített egy elemzést arról, hogy a 60-as évek műsorai milyen elemeket tartalmaznak. Arra jutott, hogy a televízióban szereplő hősök legtöbbször olyan eszközöket alkalmazott céljai elérésére, amelyek igencsak agresszívek. Ráadásul ezeket a módszereket úgy ábrázolták a képernyőn, mintha hatékonyabb konfliktus feloldó hatásuk lenne, mint a társadalmilag elfogadott nem erőszakos eszközöknek. Az elemzés rámutatott, hogy a gyermekek számára készült programok magas erőszak-szintet mutatnak. Ezt erősítvén még ugyan ebben az évben a National Association for Better Radio and Television becslése szerint egy amerikai fiatal 15-25 éves kora között átlagosan napi 13 400 ember erőszakos halálát nézi végig a képernyőn.²⁸

²⁶ STACHÓ, MOLNÁR (l.j. 22.)

²⁷ FRYDMAN (l.j. 7.)

²⁸ FRYDMAN (l.j. 7.)

A fenti becslésnél pontosabb adatot állított ki 1988-ban a *Le Point* című francia hetilap, amely összeszámolta, hogy egy hét alatt egy-egy csatornán hány erőszakos jelenet látható. Az eredmény minden képzeletet felülmúl: hét nap alatt nem kevesebb, mint 670 gyilkosságot, 15 nemi erőszakot, 848 verekedést, 419 lövöldözést vagy robbanást, 14 emberrablást, 32 túszejtést, és 27 kínzási jelenetet regisztráltak.²⁹ Mint említettem, ez egy 1988-as adat, ami azért ijesztő, mert az azóta eltelt években a média hatása még erőteljesebb, emellett sokkal több csatorna van, amelyeken erőszakról értesülhetünk, így bele se merek gondolni, hogy egy mai felmérés vajon milyen adatokat mutatna.

E tendenciák tudatában nem meglepő, hogy egyre több olyan hír látott napvilágot, amely arról szól, hogy egy-egy labilisabb elkövető valamelyik tv-adásból vett minta alapján követett el erőszakos cselekményt. Ezeket az eseteket a média kiforgatva, nem helytálló adatokkal tárta a nagyközönség elé, nem egyszer a szenzációhajhászás lévén a cél, de mégis számos esetben van valóságalapja annak, amiről tudósítanak. Pl. 1974. szeptember 7 –én San Franciscóban egy 11, és egy 14 éves lány megerőszakolta 9 éves társát egy üvegpalack alkalmazásával. Néhány nappal az események előtt vetítette le a tv a *Born Innocent* című filmet, amelyben a nevelőintézet lakóját egy seprűnyéllel erőszakolja meg társa.³⁰ Borzasztó azzal szembesülni, hogy ilyen fiatal gyerekek, akik a szexualitásról képet még nem is alkothattak ki magukban mégis így cselekszenek. Az emberben felmerül a kérdés, hogy vajon egyáltalán tudták-e mit tesznek, avagy csak kíváncsiak voltak arra, hogy milyen az élőben, amit a képernyőn már láttak.

Ugyan R. E. Goranson³¹ felhívja arra a figyelmet, hogy a műsorok készítőinek rengeteg igénynek kell megfelelnie, és vad harcot vívnak a konkurens készítőkkal a nézettségért, de ettől még az előbb ismertetett eset nem lesz kevésbé brutális. A műsorszolgáltatóknak olyan programot kell kínálniuk, amelyek felkeltik a néző érdeklődését, és több órára is képesek a képernyő elé szegezni őket. Goranson³² azt írja, hogy a javasolt forgatókönyvek egyre közepszerűbbek lesznek az idő elteltével, így a készítők azért, hogy megfeleljenek az igényeknek a legegyszerűbb és legolcsóbb eszközökhöz nyúlnak, hogy fenntartsák az érdeklődést, ez pedig az erőszak képi megjelenítése. Tény, hogy az emberi természetben benne van az erőszak iránti érdeklődés, azonban ettől függetlenül is szomorú abba belegondolni, hogy a műsorok színvonala nem valószínű, hogy bármilyen pozitív változást mutatna, amíg a cél csupán annyi, hogy a tv-társaságok minél több bevételhez jussanak. Emellett máig nem sikerült minden kétséget kizáróan bizonyítani azt, hogy a televíziózás és az agresszív viselkedés között egyértelmű kapcsolat állna fent, és ennek következtében a média nincs

²⁹ LE POINT FRANCIA ÚJSÁG, 1988. október 24. In FRYDMAN (l.j. 7.)

³⁰ FRYDMAN (l.j. 7.)

³¹ FRYDMAN (l.j. 7.)

³² FRYDMAN (l.j. 7.)

rákényszerülve arra, hogy megmászta programjait. Azonban rengeteg kutatás látott napvilágot, és nem egy kísérletet lefolytattak annak bebizonyítására, hogy a médiumok káros hatással lehetnek az emberre.

Nézzük ezeket a kutatásokat abban a kronológiai sorrendbe, amelyet Domokos Andrea „Az erőszakos bűnözés” című művében foglalt össze. E sorrendet alapul véve ismertetem a következőkben a különböző médiakutatásokat.³³

1940-50-es évek médiakutatásai

Az első kísérleteket már igen korán lefolytatták e témával kapcsolatban. Katz 1955-ben foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy az amerikai mozilátogatókat milyen szokások jellemzik. A „*Personal Influence*” című művében kifejti, hogy azért kezdett ebben a témakörben vizsgálódni, hogy jobban megértsük, mi is zajlik a tömegtájékoztatás során, és átfogóbb képet kapjunk azokról az eseményekről és ingerekről, amelyeket tömegtájékoztatási eszközök gyakorolnak ránk.³⁴ Kutatásai kimutatták, hogy főleg a fiatalabb korosztály, a 25 év alattiak azok, akiket aktív mozilátogatók. Arra is fény derült, hogy a moziba menetelt leginkább csoportos tevékenységként lehetne definiálnia, nagyon kevés olyan személy jelent meg a kísérletben, aki egymaga látogatja a filmszínházakat. Ha megfigyeljük a Katz által ismertetett eredmények nem térnek el a mai szokásoktól. A leginkább érintett réteg továbbra is a fiatalság maradt, és ugyancsak helytálló az a megállapítás is, hogy a mozizást csoportos aktivitásként éljük meg. Domokos Andrea megjegyzi, hogy sajnos mára már nem csak a fiatal korosztályok válnak fogyasztójává a televíziónak és a mozinak, hanem az egyre kisebb gyermekek is, akiknek szüleik bekapcsolva hagyják a tv-készüléket, illetőleg moziba viszik akár 2-3 éves kicsinyüket, hogy lefoglalják őket.³⁵ A mozilátogatók átlagéletkora egyre inkább kitolódik. Az idősebb korosztály irányába való kitolódásnak nem látom hátrányát, ugyanis ők már valószínűsíthetően rendelkeznek azzal az élettapasztalattal, ami szükséges a látottak értelmezéséhez. Azonban egyet kell értenem Domokos Andreával abban, hogy a gyermekek esetében is kitolódott a mozi látogatói életkor. Egyre több olyan rajzfilm lát napvilágot, amely nem gyermekeket célozza meg, és mégis korhatár nélküli besorolást kap.

Jones 1945-ben a II. világháború után kezdett kutatásokba annak kapcsán, hogy az angliai fiatalok attitűdrendszerét vizsgálva képet kapjon a fiatalok deviáns viselkedéséről. Magyarozatában szerepel

³³ DOMOKOS Andrea: *Az erőszakos bűnözés*. Hinnova Magyarország Kft. Budapest, 2000. 104-124. oldal

³⁴ E. KATZ, P. F. LAZARFELD: *Personal Influence*,
http://www.google.hu/books?hl=hu&lr=&id=rElW8D0D8gYC&oi=fnd&pg=PR1&dq=katz+personal+influence&ots=OCwY-Sc_fG&sig=Du2Q6TPiMEgRxdo34oLIMu_pAA4&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

³⁵ DOMOKOS (Ij. 33.) 104-124. oldal

a világháború utáni rossz gazdasági helyzet, a hatalmas mértékű elszegényedés, de Jones említést tesz arról, hogy a tömegtájékoztatásnak, amely egyre inkább teret hódított milyen káros hatásai lehetnek a fiatalságra. Jones hangsúlyozza a képregények és filmek kapcsán, hogy ezek történetek olyan hősöket állítanak középpontjukba, akik viselkedésükkel nem tisztelik a társadalmat, olyan módszereket alkalmaznak céljaik elérésére, amelyek nem jelentnek megoldást a hétköznapi élet konfliktusainak erőszakmentes megoldásaira. Az ifjú nézők ennek hatására a fantázia világot valódként élik meg, és a látottak alapján akarják az agresszív hősöket utánozni. Jones már ekkor ajánl különböző prevenciós megoldásokat a médiumok agressziónövelő hatásával szemben, hogy megelőzhető legyen a fiatalkori bűnözés.³⁶

Himmelweit 1958-ban megállapította, hogy a „*tv jelentősen befolyásolja a gyermekek véleményét a társadalmi presztízs és siker vonatkozásában*”.³⁷ A televízió nemcsak a műsoraiban, de a reklámok útján is hamis képet mutat arról, hogy milyen a sikeres ember: gazdag, szép, erős, fiatal, mondhatni tökéletes, és bármilyen eszközt is alkalmaz, eléri célját. A gyerekek ezt a példát látják nap, mint nap, és igyekeznek azt elsajátítani, hogy ők maguk is olyanok legyenek, mint a reklámozott hősök.

Az 1960-as évek kísérletei

Wilson a médiát okolja fiatalok értékrendjének összezavarásával. Hangsúlyozza, hogy a műsorszerkesztők ösztönzik a fiatalságot az agresszív viselkedésminta követésére azáltal, hogy túlhangsúlyozottan, és feleslegesen mutatnak be olyan filmeket, tudósításokat, amelyek erőszakról, brutalitásról szólnak. Szerinte az összezavart fiatal szinte szükségét érzi annak, hogy a látott magatartás mintát kipróbálja a való életben. Ezt támasztja alá az is, hogy nem egyszer az erőszakos bűnelkövetők a képernyőről másolják le elkövetési módjukat. Nem állítható egyértelműen, hogy Wilson tévedne, azonban még nem született olyan kutatás, ami minden kétséget kizáróan bizonyítaná kijelentése helyességét. Legtöbb esetben a filmekben látottak megerősítik, ötletet adnak az elkövetőnek arra, hogy mit tegyen, azonban az is tény, hogy azon személyeknél, akiknél felmerült, hogy utánzó magatartás mutattak, a későbbi vizsgálatok bizonyították, hogy már mutatott előjeleket az agresszív viselkedésre. Úgy gondolom, hogy löketet adhat, vagy elindíthat egy folyamatot az elkövetőben a látott erőszak, de kizárólagos okként nem nevezhető meg.

1966-ban Berkowitz és Geen annak eredt nyomába, hogy a kísérletben frusztrált személyek reakcióját és viselkedését befolyásolja-e az, ha a frusztrálást megelőzően valamilyen erőszakos példát

³⁶ A. E. JONES: *Juvenile Delinquency and the Law*. Penguin Books. London, 1945.

³⁷ DOMOKOS (l.j. 33.) 104-124. oldal

láttak. Berkowitz olyan kísérletsorozatot folytatott le, amelyben azokat az agresszív magatartásokat vizsgálta, amelyek egy-egy erőszakos film levetítése után léphetnek fel. A kísérletben résztvevők mindegyike kapott egy partnert, aki a tanulási képességét értékelte. Az értékelés úgy történt, hogy különböző erősségű elektrosokkot adott az értékelő fél a partnerének teljesítményétől függően. Az elektrosokkal értékelő személy a kísérletvezető munkatársa volt, és az ő utasítás alapján jutalmazott, avagy büntetett. Ezután a résztvevők megnézték egy filmrészletet. A kísérleti csoport egy erőszakos elemeket tartalmazó jelenetsort láthatott, míg a kontrollcsoport részlete semmilyen agresszív képsort nem tartalmazott. Végül, a kísérlet legutolsó fázisában az előbb kísérleti személyként szereplő feleknek kellett áramütéssel értékelni a partnerük munkáját. A kísérletek bebizonyították, hogy azok a személyek, akik valamilyen erőszakos filmet láttak, szignifikánsan agresszívebben reagáltak, mint a kontrollcsoport tagjai.^{38 39} A kísérletből látszik, hogy az erőszakos filmek különösen képesek megnövelni az agresszív magatartást akkor, ha a néző hajlamos arra, hogy erőszakos módon reagáljon egy előzetesen ért frusztráló hatás következtében.

Lazarus és Alfert az erőszak érzelmi reakciókra gyakorolt hatását vizsgálta. A vizsgált alanyoknak egy primitív törzs körülmetélési rítusát vetítették le, három csoportra bontva őket. Az első csoport tagjai úgy nézték végig a filmet, hogy nem volt semmilyen kísérő szöveg. A második csoport hallhatott egy bevezetőt, illetőleg a film alatt kommentár is megjelent. Az utolsó csoport tagjai esetében megmaradt a bevezető, viszont kommentárt már nem hallhattak. Az eredmény azt bizonyította, hogy a látott jelenetek heves reakciót váltottak ki a kísérletben résztvevőkből. Azoknál, akik bevezetőt, illetőleg magyarázatot kaptak enyhültek az heves tünetek⁴⁰

Bandura kísérleteire máig sokan hivatkoznak. Ő azt tanulmányozta, hogy a gyermekek viselkedését miként lehet befolyásolni.⁴¹ Kísérletük során négy, óvodás kisgyermekből álló csoport magatartását figyelték meg. Az első csoport tagjai egy élő, hús-vér embert láttak, aki egy műanyag baba arcát rugdosta. A második csoport ugyan ezt nézte végig, azonban ők filmen látták mindezt. A harmadik csoport rajzfilmfigurákkal látta a verekedős jeleneteket, s végül a legutolsó kontrollcsoportként semmilyen mintát nem látott. A film után a gyermekeket egy közös teremben engedték játszani, miközben figyelték magatartásukat. Azok a gyerekek, akik az agresszív viselkedésnek bármelyik

³⁸³⁸ FRYDMAN (l.j. 7.) 20. oldal

³⁹ L. BERKOWITZ: *Frustration-Aggression Hypothesis: Examination and reformulation*, 1989.

[http://dtse3.compsy.uni-jena.de/ws2009/sozpsy_ui/47750557/content.nsf/Pages/75CB14D706AD54AFC125765C005A80C2/\\$FILE/Berkowitz%201989.pdf](http://dtse3.compsy.uni-jena.de/ws2009/sozpsy_ui/47750557/content.nsf/Pages/75CB14D706AD54AFC125765C005A80C2/$FILE/Berkowitz%201989.pdf)

⁴⁰ FRYDMAN (l.j. 7.)

⁴¹ ADLER, MUELLER, LAUFER (l.j. 21.) 124-128. oldal

formáját látták, kétszerte agresszívebb viselkedésmódot mutattak. Az is bebizonyosodott, hogy a gyerekek a televízióban látott viselkedési mintát elsajátítják, majd a későbbiekben alkalmazzák, ha hasonló helyzetbe kerülnek, ugyanis megtanulják, hogy ilyen válasz is adható a külső ingerekre.⁴² Ennek kapcsán felmerült az a kérdés, hogy vajon a kicsik akkor is elsajátítják-e az agresszív viselkedést, ha azt látják, hogy az büntetendő. A következő kísérletben a gyermekek első csoportja egy olyan felnőttet láthattak, akit az erőszak elkövetése után megjutalmaztak. A második csoport tagjai azt tapasztalhatták, hogy az viselkedést tanúsító személyt megbüntették. Végül a 3. csoport, a kontrollcsoport egy jól viselkedő felnőttet figyelhetett meg. A kísérlet eredményeképpen megállapították, hogy azok a gyermekek mutatták a legagresszívebb viselkedést, akik a jutalmazott felnőttet látták. A kísérlet azt is bizonyossá tette, hogy a gyermekek akkor is megtanulják a látott viselkedési formát, ha tanúi annak, hogy azt büntetik. Ebben az esetben ugyan nem alkalmazzák a látottakat, azonban elraktározzák azokat. Ezt a feltevést az erősítette meg, amikor a kísérlet legutolsó stádiumaként a játszó gyermekek szobájába rakták a kísérletben látott babát. Miután az agresszív viselkedést mutató gyerekek a filmen látott módon ütlegetni kezdték a játékot, és ezért jutalmat kaptak, akkor azok a társaik is rögtön hasonlóan viselkedtek, akik egyébként azt látták, hogy az agresszió büntetést von maga után. Bandura szerint az, hogy a gyermekek a látottakat alkalmazzák-e attól függ, hogy korábban a szüleik, és az iskola milyen normákat építettek be a gyermek értékrendszerébe. Bandura állítja, hogyha a gyermek olyan alapokat kap, ami elutasítja az erőszak alkalmazását, akkor nem fog ilyen magatartást tanúsítani. Eredményeivel felhívja a figyelmet a szülő, és az iskola felelősségére is gyermeknevelésben.

Wertham felhívja a figyelmet arra, hogy azok a gyerekek, akik nap, mint nap erőszakos adásokat néznek, egy idő után elvesztik az empátiájukat, és úgy tekintenek egy-egy agresszív megnyilvánulásra, mintha azok természetesek lennének. Az ilyen gyermekek képtelenek átérezni más ember fájdalmát, kvázi semlegessé válnak a világ erőszakos mivoltára. Akik ilyen állapotba kerülnek, nem lesznek képesek a későbbiekben megértést tanúsítani, és hajlamosak lesznek erőszakos módokat alkalmazni, mert számukra az erőszak teljesen normális. A gyermek egy magából kifordult, téveszmés világban ragad, ha teljesen elveszti beleérző képességét.

Halloran összegezte, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a televíziózás negatív hatásainak tudhatóak be. Felsorolja a Werthamnál már említett *„másokkal szembeni érzékenység lecsökkenését, az érték degradálódását, és a deviáns magatartás legitimizációját”*.⁴³ A média véleménye szerint arra törekszik, hogy elfogadtassa azt, ami erőszakos, agresszív, esetleg gonosz. Erősnek érzem ezt a

⁴² FRYDMAN (l.j. 7.)

⁴³ DOMOKOS (l.j. 33.) 104-124. oldal

megállapítást, így meglepő, hogy Halloran azt is kiemeli, hogy mindenért nem lehet kizárólagosan a médiát okolni, hiszen mikor valaki leül a tv képernyője elé, akkor már érték bizonyos hatások a külvilágból, amelyek befolyásolják azt, hogy miként fogja feldolgozni a kapott információkat. Ezen megállapítással egyébként egyet kell értenem, ugyanis a média elsősorban információkat közöl. Az, hogy ki miként viszonyul végül a látottakhoz rengetek tényezőtől függ. Véleményem szerint, ha valakiben megszilárdult érték, és morál alakul ki, akkor a magatartását a média nem lesz képes befolyásolni.

Halloran lefolytatott egy kísérletet annak vizsgálatára, hogy mennyiben térnek el a fiatal, 10-20 év közötti bűnelkövetők televíziós szokásai a velük azonos korú, hasonló szocializációjú, illetőleg eltérő szocializációjú fiatalokétól. A bűnelkövetők mellett olyan ifjakat vizsgáltak, akik azonos társadalmi rétegekből jöttek, hasonló körülmények között éltek, és olyan fiatalok is részt vettek a kísérletben, akik jóval kiemelkedőbb körülmények között nőttek fel. A másik két csoport tv-nézési szokásaitól szignifikánsan eltértek a fiatalok bűnelkövetőké. Ők előszeretettel néztek erőszakos elemeket felvonultató filmeket. Míg a másik két csoport esetén megjelentek a tudományos, és ismeretterjesztő műsorok is, a bűnelkövetők csoportjában alig, vagy egyáltalán nem szerepeltek ezek a típusú adások. Kiderült, hogy azok a gyerekek, akik ezeket a filmeket részesítették előnyben, rossz családi körülmények között élnek, sok testvérük van, a szülők nem foglalkoznak a gyermekeikkel, hanem napról napra élnek, és nincsenek jövőbeli céljaik. Tehát a fiatalok egyáltalán nem kapták meg azt a szükséges törődést, amely a tanulásra, és az életben való előrehaladásra buzdította volna őket. A fiatalok nagy részénél a szellemi értékek, a tanulás háttérbe szorult, és a célt náluk a minél erősebb férfiasabb vonások kialakítása határozta meg. Így tehát nem véletlenül fordultak az agresszív kaland- és akciófilm hősökhöz példaként. A bűnelkövető csoport nagy része nem kapta meg azt a nevelést, és értékrendet, amely segített volna a jövőbeli cél kitűzéséhez és eléréséhez, így tehát elrugaszkodtak a valóságtól, és fiktív mesékben keresték önmaguknak az élményeket, amely végül ahhoz vezetett, hogy bűncselekményt követtek el a kaland kedvéért.

A 1970-es évek kutatásai

Gerbner, magyar származású médiakutató a kultivációs elmélet atyja. Úgy vélte: *„a televízió nemcsak tükröt tart a valóság elé, de formálja is azt: a valóság képeit bizonyos szabályok mentén rakja újra össze, új (virtuális) valóságot teremtve.”*⁴⁴ Kihangsúlyozza, hogy a média szelektív, a valóságnak csak bizonyos elemeit ismerteti. Gerbner 1967-től kezdve az összes jelentős amerikai

⁴⁴ G. GERBNER, In BAJOMI-LÁZÁR Péter: *Manipulál-e a média?*, 2006. nyár
http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_02_nyar/04_manipulal-e_a_media/02.html

csatornán vetített tv-filmet elemezte abból a szempontból, hogy az agresszió milyen arányban jelenik meg bennük. Eredményként azt kapta, hogy az esti csúcsidőben, és a hétvégén vetített filmek 80%-a tartalmazott erőszakos jelenetet. Átlagosan 5-6 erőszakos reakciót rögzítettek óránként, és ez a szám 14-16 között mozgott hétvégenként! A gyermek filmek esetében még nagyobb volt az erőszakos snittek arány. Ha megfigyeljük a mai mesefilmeket más sem látunk bennük, mint erőszakos elemek tömegét. A szereplők célja az, hogy megalázzák egymást, az alkotók pedig szinte versenyeznek, hogy ki tud kitalálni minél vadabb kínzásokat, ötleteket. A klasszikus meseirodalom is tartalmaz agresszív megmozdulásokat. Felmerül a kérdés, hogy hol a határ a kettő között? A régi meseirodalom célja, hogy neveljen. Ezekben a mesékben mindig a jó győzedelmeskedik a rossz fölött. Cél, hogy a gyermekeknek bemutassák az igazságos világrendet, amelyben jelen van a gonosz, de végül mégis a jó nyeri el méltó jutalmát. Itt szeretném megjegyezni, hogy fontos a gyermekek életkora, mert a kicsik még bizonyos életkor alatt nem képesek összekapcsolni az erőszakos harcot a sárkány és a királyfi között azzal, hogy a királyfi a végén elveszi a királykisasszonyt. Fontos, hogy a klasszikus meséknél is jelen legyen a felnőtt, akitől a gyermek kérdezhet. A mai, modern mesék már nem ezt az értéket akarják közvetíteni, sokszor a cél csak az, hogy gyermeki köntösbe bújtatott, öncélúan erőszakos jeleneteket mutassanak.

1977-ben Thomas és Drabman ahhoz a kérdéskörhöz nyúlt vissza, amelyet már Wertham is feltett. Nekik is feltűnt, hogy a fiatakorú bűnelkövetők esetében milyen nagy arányban jelennek meg olyan személyek, akik empátiátlan, és érzelmileg sivár emberek. Kísérletük lényege abban állt, hogy az egyik csoport tagjaival erőszakos elemeket felvonultató krimi nézetett, míg a kísérletben résztvevők másik fele egy sportesemény történéseit követhette végig.⁴⁵ A kísérlet második fázisában mindkét csoport tanúja volt 2 óvodás korú kisgyermek veszekedésének, amely végül tettlegessé fajult. A kísérlet bebizonyította, hogy a televízióban megjelenő erőszak megfigyelői érzéketlenné válnak egy idő után a való életben lezajló erőszakkal szemben.

Az eddig bemutatottakban a kutatók azt feltételezték, hogy a képernyőn látott erőszakos magatartás váltja ki az agresszív magatartást a nézőkből. Azonban felmerült az a kérdés, hogy mi van akkor, ha ez pont fordítva van: azaz azok a személyek néznek előszeretettel erőszakos filmeket, akik agresszívebbek társaiknál. Ezen hipotézis nyomába eredt Eron, és longitudinális vizsgálata arra engedett következtetni, hogy valóban, a feltételezés helytálló. A kísérletben 9 éves kislányok televíziózási szokásait vizsgálták meg, illetőleg társaiktól tudakolták meg azt, hogy mennyiben viselkednek közösségben agresszíven a gyermekek. Az eredmény azt bizonyította, hogy azok a fiúk,

⁴⁵ R. S. DRABMAN, M. H. THOMAS, G. J. JARVIE: *Will our children care? - New evidence concerning the effect of the televised violence on our children.* <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15374417709532744>

akik kedvelték az agresszív műsorokat, a való életben is sokkal kegyetlenebbül bántak társaikkal. A kísérletsorozatot Eron megismételték 10 évvel később: az eredmény változatlan maradt.

Az 1980-90-es évek kutatásai

1986-ban és Hodge és Tripp azt a megállapítást tette, hogy a gyerekek képesek értelmezni azt, amit a képernyőn látnak, és azt nem csak egyszerűen leutánozzák, hanem elemzik is magukban, majd ez alapján cselekszenek. E megállapítással személy szerint nem értek egyet, azonban Figula Erika álláspontját sokkal inkább magaménak érzem. A pszichológus hölgy arról beszél „*Az erőszak pszichológiája*” című tanulmányában, hogy a kisgyermek miként látja, és érti meg a médiában ábrázolt erőszakot. Kihangsúlyozza, hogy a kicsik még nem tudják elkülöníteni a valóságot a fikciótól, nem képesek összekapcsolni a nem összefüggő részleteket, és a szereplők viselkedését sem.⁴⁶

A 90-es évek kísérletei főleg a fenti kutatók eredményeit erősítik meg, illetőleg különböző összegzéseket adnak. Pl. 1991-ben Wood és társai 28 kutatás eredményeit összegezték arra jutván, hogy a kísérletek mindegyike alátámasztja azt, hogy az erőszakos filmek nézése növeli a nézőben az agressziót. A Browne és Pennell által készített kutatások is, amelyet az angol belügyminisztériumnak végeztek azt, a már egyébként vizsgált témakört erősítették, hogy bűnelkövető fiatalok nagyobb arányban foglalkoznak az erőszakos adásokkal, mint bűncselekményt el nem követő társaik.

A technikai fejlődés végett egyre inkább tért nyerő videó eszközök, és videó játékok kapcsán is sokan kezdtek el foglalkozni azzal, hogy ezek milyen hatással vannak használóikra. Schwind például utal egy 1983-as felmérésére, amely szerint a videó kínálat 45%-át Németországban a szélsőségesen durva erőszak- és horror ábrázolások tették ki, és egy 1991-es adat azt mutatja, hogy a 13 és 16 év közötti német gyerekek 40%-a nézte rendszeresen ezeket a filmeket.

A magyar kutatások

Hazánkba kicsit megkésve kezdtek foglalkozni olyan mélyreható módon a média és az erőszak problémájával, mint Amerikában, mégis születtek kutatási anyagok, amelyek ezen hatásokat boncolgatják.

Kó József és Münnich Iván vizsgálta 1993-ban az erőszak hatását két bűnügyileg eltérően veszélyeztetett területen. A kísérlet során 100-100 embert kérdeztek meg a televízióban vetített erőszakos jeleneteket is tartalmazó film vetítése után. Münnich és Kó hipotézise az volt, hogy a „... *bűncselekményekkel való mindennapos szembesülés, és velük való együttélés alkalmas arra, hogy*

⁴⁶ FIGULA (Ij. 4.)

befolyásolja az ott élő emberek erőszakkal kapcsolatos attitűdjét, s mint befogadó másként reagálnak az erőszak tartalmú kommunikációs közlésekre.”⁴⁷ Tételük igazolására két, bűnügyi fertőzöttséget tekintve eltérő budapesti kerületet vizsgáltak: a VIII. és V. kerületeket. A kísérletben résztvevőknek meg kellett nézniük a Miami Vice című krimisorozat egy megadott részét. A kiválasztott epizódban misztikus elemekkel tűzdelt vudu szertartás szerepelt, emellett gyilkosságokat, emberrablást és kábítószer fogyasztást is tartalmazott. A kísérlet eredményei azt igazolták, hogy jobb területen élőknél egyértelműen kimutatható volt a film megtekintése előtti és utáni állapot megváltozása. Az V. kerületi lakosok sokkal izgalmasabbnak találták a látottakat, és idegesebbek lettek tőle. A VIII. kerületben élőkre kevésbé hatott a film, ugyanis az ő esetükben az agresszió látványa már megszokottá vált.

Az is bebizonyosodott, hogy azok a személyek, akik a VIII. kerületben laktak sokkal könnyebben azonosultak a filmben egyébként negatívan ábrázolt karakterrel, míg az V. kerületi lakosok szinte kivétel nélkül a jó oldalt képviselő személyekkel tudtak azonosulni.

Virág György kutatásainak tárgyául egy igencsak speciális területet választott: annak eredet nyomába, hogy a média miként tudósít a szexuális erőszakról. Virág kihangsúlyozza a média véleményalakító hatásait. Szerinte a médiumok olyannak mutatják a világot, amilyennek akarják, és ez különösen igaz bűnelkövetők vonatkozásában, hiszen az emberek kifejezetten nagy érdeklődéssel fordulnak a kriminalitással kapcsolatos információk felé. A vizsgálat során 65 médiaközleményt elemzett, és arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy az erőszakot a média két tipikus módon közvetíti: vagy szenzációként kezeli, vagy pedig a bűncselekmény tényleges jelentőségét elhallgatja.⁴⁸

Következtetések

A tömegtájékoztatás elméleti modelljei

A fentebb ismertetett kutatásokat összegezve különböző elméleti modellek alakultak ki, most ezekről szólok röviden.

Frydman szerint az elvégzett kutatásokat általában három kategóriába szokták sorolni:

- Az első csoportba tartoznak azok a vizsgálatok, amelyekben a kutatók az utánpótlás magatartás esetleges kialakulását tesztelték.

⁴⁷ Kó József, MÜNNICH Iván: *A televízió közvetített erőszak hatásának vizsgálata két bűnügyi veszélyeztetett területen*. In Kriminológiai évkönyv, 1994.

⁴⁸ DOMOKOS (l.j. 33.) 104-124. oldal

- A kutatások második kategóriája az erőszakos filmek által kiváltott érzelmi reakciókat vizsgálja.
- A kutatások harmadik csoportjában a kutatók az úgynevezett katarzis-elmélet által felállított feltevések helyességét vizsgálják.⁴⁹

Korinek László tömegtájékoztatási modellje hasonlatos a Frydman által ismertetettel, azonban kicsit bővebb. Ő a következő elméleteket különbözteti meg:

- stimulációs elmélet
- szuggesztió elmélet
- katarziselmélet
- habitualizációs elmélet
- inhibíciós elmélet
- multikauzális elmélet

A stimulációs és szuggesztió elméleteket nem egy szerző együtt kezeli. Korinek szerint alapvetően egy elképzelésnek 2 fokozatáról van szó.^{50 51}A stimulációs elmélet szerint az erőszak látványa hosszú távon növeli az agresszió kialakulását. A szuggesztió elmélet ettől abban különbözik, hogy tovább lép egyet, és azt állítja, hogy az erőszak látványa utánzó magatartást vált ki a nézőkből. Ezt az elméletet bizonyította Bandura azon kísérlete, amelyet már ismertettem.

A habitualizációs elmélet lényege abban áll, hogy az erőszak gyakori látványa közömbösséget okoz az áldozat felé, másrészt pedig az agresszív viselkedés az eltompulás végett erősödik. Ezt az elméletet támasztotta alá Thomas és Wertham kutatásai.

Az inhibíciós elmélet azt állítja, hogy az agresszív viselkedés látványa félelmet vált ki, amely blokkolja a néző agresszív viselkedését. Ez a gátlás főleg a jogtalanak tartott erőszakos cselekedetek látványakor lép fel. Ezen elmélet kapcsán Grimm végzett kísérleteket.⁵² A kísérleti alanyoknak egy küzdősporttal kapcsolatos filmet vetített le. A film megnézése előtt, majd utána is pszichofiziológiai mérést készített. A mérések igazolták, hogy az elmélet helyes, de az empátiaérzék csökkenését is mutatta. Azonban a csökkent empátia hosszú távon hozzájárulhat az agresszió potenciális növekedéséhez, ahogy azt a habitualizációs elmélet vallja, azaz a kísérlet ellenmondásba ütközött.

⁴⁹ FRYDMAN (l.j. 7.)

⁵⁰ KORINEK László: *Kriminológia*. Magyar Közlöny Lap-és könyvkiadó. Budapest, 2010. 317-328.

^{51 51} VIGH, GÖNCZÖL, KISS, SZABÓ (l.j. 12.) 355-363. oldal

⁵² KORINEK (l.j. 50.) 317-328

Feltétlen szót kell ejteni a katarzis-elméletről. Az elmélet szögesen eltér az előbbiek ismertetettétől. A katarzis elméletben hívók azt gondolják, hogy az erőszakos képsorok hozzásegítik az egyént a saját agresszivitás feloldódásához azáltal, hogy azonosulni tudnak az agresszív hőssel. Az elmélet megjelenése nagy port kavart fel. Rengetegen próbálták bizonyítani, mások pedig cáfolni, azonban egyértelmű eredmények nem születtek. Kunczik lefolytatott egy kísérletet, amely véleménye szerint igazolta a katarzis elmélet helyességét. A kísérletben úgymond az egyik résztvevő csoportot „tv diétára” fogta, míg a kontrollcsoportnál növelte az erőszak ábrázoló filmeket. Az eredmény az lett, hogy azoktól, akiktől megvonták az erőszakos jeleneteket tartalmazó műsorokat sokkal agresszívebb viselkedést mutattak, mint a kontrollcsoport. Feshbach azt állította, hogy az 1955-ben végzett, majd később megismételt kísérleteivel bebizonyította a katarzis elmélet helyességét.⁵³ A kísérletben az alanyokat verbális frusztrációnak tették ki, majd két külön csoportban egy erőszakos, illetőleg egy agresszív elemeket nem tartalmazó filmet vetítették le a résztvevőknek. Ezután lehetőséget kaptak az alanyok arra, hogy revansot vegyenek az őket a kísérlet elején sértegető félen. Az eredmények azt mutatták, hogy az erőszakos képsorok nézői verbális agresszivitása enyhébb mértékű volt, mint a kontrollcsoport tagjaié.

A katarzis-elmélet helyességet más eredmények nem támasztották alá. Feshbach következtetéseit több kutató is cáfolta. Zillmann ugyan azokat a képsorokat vetítette le kísérleti alanyainak, mint korábban Feshbach. A kísérlet annyi különbséget mutatott, hogy más-más verziót látott a két csoport. Azok a résztvevők, akik a bokszmeccs győzelemmel záródását látták a kísérletek tanúsága szerint kevésbé voltak agresszívek, mint azok, akik a vereséget nézhették végig. A Feshbach által kialakított konklúziót minden, a témában végzett kutatás cáfolta, és az elmélet helyességére más empirikus bizonyíték nem állt fenn, sőt, maga Feshbach is később újraértelmezte álláspontját, és kijelentette, hogy a *„katarzis létrejöttének feltételei nem mindennaposak, míg az agressziónövelő feltételek azok.”*⁵⁴

A katarzis-elmélet annak ellenére is megmaradt a köztudatban, hogy kísérletekkel nem lehetett igazolni valóságát. Számos képviselője van, akik mintegy szélmalomharcot vívva próbálják igazolni a helyességét. A nemzetközi irodalmat szemlélve találkozhatunk Gerald Jones nevével, aki a katarzis-elmélet elkötelezett híve. A *„Killing Monsters: Why Children Need Fantasy, Super Heroes, and Make-Believe Violence”* című könyv szerzőjeként könyvében azon tapasztalatait írja le szülőként, illetőleg gyermek-képregények rajzolójaként, amelyek szerint az erőszakos videojátékok, filmek, zenék, és képregények a gyermekeknek egy biztonságos belső fantázia világot nyújtanak, melyben a kicsik

⁵³ FRYDMAN (l.j. 7.)

⁵⁴ KORINEK (l.j. 50.) 317-328. oldal

megtanulnak otthonosan mozogni, megértvén ezek lényegét. Végül emiatt lesznek képesek kontrollálni a számukra még ijesztő dühös érzelmeket, erőszakot és szexualitást. Egy vele készült interjúban Jones ezt nyilatkozta: „... azáltal, hogy a gyerekek azonosulnak egy kitalált szereplővel, aki szexuálisan vonzó, pusztító erőket használ, illetőleg hősiességet sugároz, a gyerekek úgy érzik, hogy ők maguk is képesek ezeket az erőket irányítani, és kontroll alá vonni.”⁵⁵ Jones azt is kifejti könyvében,⁵⁶ hogy szerinte azért nem ártalmas az agressziót tartalmazó szórakoztatóipar, mert ezek ösztönzik az embereket a hétköznapi erőszak értelmezésében. Kitart amellett, hogyha az emberek helyesen tanulják meg kezelni ezeket a médiumokat, akkor ezek segítenek feldolgozni az erőszakot, és a fájdalmat.

Azt, hogy a katarzis-elmélet mennyiben helyes, avagy helytelen nehéz megállapítani. Azt gondolom, hogy maga a feltevés hordoz magában olyan elemeket, amelyek igaznak mondhatóak. Az agresszív viselkedés az emberi léttel kiolthatatlanul velejár, ugyanis mindenkit érnek olyan ingerek, amelyek képesek átlendíteni azon a határvonalon, amely visszatartja az embert az erőszaktól. Nem akarom azt boncolgatni, hogy kinek hol húzódik ez a határ, nem ez a dolgozat témája. Azonban fontosnak tartom megjegyezni, hogy mivel az erőszakos viselkedés kitörölhetetlen része a személyiségünknek, így igenis szükség van arra, hogy fel tudjunk oldódni azokból a komplexusokból, amelyek az erőszak le nem vezetésével felgyülemlenek bennünk. Azon az állásponton vagyok, hogy bizonyos esetekben a lehet alkalmas arra a média, hogy segítsen elérni azt a katartikus állapotot, amely végül elvezet a megnyugváshoz. Bizonyos filmekben saját konfliktusainkat látjuk viszont, amelyekre sajátos megoldást nyújtanak a képsorok. Lehet, hogy ez a megoldás erőszakos, de mégis megnyugvással tölt el az a lehetőség, hogy mi nem hasonlóan oldjuk meg a problémákat, sőt esetenként azonosulva szereplőkkel az ő tetteinken keresztül levezethetjük az energiáinkat. Josette Frank gyermekpszichológus szerint azok a könyvek és filmek, amelyek bűnügyeket, vagy erőszakos cselekedeteket tárgyalnak nagyszámú embernek, és sok gyermeknek azt a vágyát tükrözik, hogy a bűncselekményekről és erőszak-cselekedetokről szóló tudósításokat olvassanak. Szerinte „... ebben semmi új nincs. Minden idők legnagyobb alkotásai bővelkednek az erőszak cselekedetekben. Ezek a könyvek a maguk idején az emberek legbensőbb szükségleteit tükrözték vissza. Ma is ez a helyzet.”⁵⁷

⁵⁵ Beth ACCOMONDO és Maureen CAVANAUGH: *Violence in the Media – Can we learn anything from the recent shooting in Colorado?*. <http://www.kpbs.org/news/2012/jul/23/violence-media/>

⁵⁶ Gerald JONES: *Violent media is good for kids*. 2000. június 27.
<http://www.motherjones.com/politics/2000/06/violent-media-good-kids-o>

⁵⁷ Josette FRANK, In HUSZÁR Tibor *Fiatalok bűnözők*. Tankönyvkiadó, 1964. 123-127. oldal

Kulcsfontosságú, hogy ne csak lássuk a képeket, hanem azokat értelmezzük is, és ha szükség van rá, akkor beszéljünk róluk. Nem szabad hagyni, hogy beszippantson, és önmagunkból kifordítson az agresszivitás látványa. A kulcs a mértékletesség, és kommunikáció: ha végeláthatatlanul csak erőszakot kísérek figyelemmel a képernyőn, az nem lesz pozitív hatással, épp ellenkezőleg, közömbösé válhatunk elvesztve empátiánkat, aminek hiánya pedig növelni fogja az agresszív vágyakat.

Végezetül szót kell ejteni a multikauzális elméletről, amelyet a legtöbb kutató is elfogad. A multikazuális elmélet nem egyetlen oldalról vizsgálja a kérdéskört: abból indul ki, hogy az embereket számtalan tényező befolyásolja. Ennek következtében nem lehet egyoldalúan megközelíteni a médiában zajló erőszakot, hiszen az, hogy egy ember milyen hatásokat él át, függ a belső tulajdonságoktól, egyéb külső körülményektől is. Az elmélet elismeri, hogy az erőszakot tartalmazó műsoroknak fontos szerepe van a hatások kialakulásában, azonban nem akarja kényszeresen csak erre hárítani a felelősséget. Személy szerint én is ezt az elméletet támogatom. Megvizsgálva az összes ismertett kutatás eredményét, láthatóvá válik, hogy az esetek nagy többségében nem lehetett figyelmen kívül hagyni az egyéb családi, szociális, társadalmi tényezőket. A Kó és Münnich által lefolytatott, fentebb már leírt kísérletsorozat például igen jól bemutatta ezen tényezők fontosságát.⁵⁸ Mint kiderült, a jobb körülményekben felnövő gyermekekkel a szülei megbeszélték a képernyőn látottakat, míg a VIII. kerületből jövő fiatalokkal a szülők nem foglalkoztak. Ezért nem is volt meglepő, hogy mikor a jó és rossz szereplőket kellett megnevezni, az V. kerületben lakók meg tudták nevezni a negatív és pozitív karaktereket, hiszen ők kaptak olyan erkölcsi nevelést a szüleiktől és az iskolájuktól, hogy meg tudták különböztetni őket. Míg a kísérletben részt vevők másik felénél nem lehetett ezt kimutatni: ők zavarosabban látták a karaktereket, nem egy személy kifejezetten a negatív szereplőket nevezte meg követendő példaként.

Befolyásoló tényezők

Lássuk, hogy melyek is azok a különböző tényezők, amelyek befolyásolhatják a médiában látott erőszakra adott reakcióinkat?

- a szociális közeg
- tényezők, amelyek a néző személyét érintik
- erőszak ábrázolás jellegzetességei

⁵⁸ KÓ, MÜNNICH (l.j. 47.)

A szociális közegről már esett szó a dolgozatban. Az e fogalom alá vonható tényezők a család, az iskola, különböző csoportok. Azért hangsúlyoztam ki ennek az összetevőnek a lényegességét már több alkalommal is, mert a médiaerőszak jelenségével foglalkozó pszichológusok és szociológusok egyre inkább kiemelik fontosságát, mintegy megoldási kísérletként a főleg fiatalok kapcsán felmerülő problémákra. A médiakutatások is bizonyították a környezeti hatások létfontosságúan érinthetik a gyermekek fejlődését. Ha a szülő megfelelő figyelmet fordít arra, hogy gyermeke egészséges erkölcsi alapokhoz jusson, akkor képes lesz a valóság és a képzelet elválasztására. A pszichopedagógiai kutatások arról számolnak be, hogy a nézők felkészítésével csökkenteni lehet a képek által keltett szorongást. Frydman azt írja, hogy a verbalizáció és az érzelmek kinyilvánítása a téma végett segít feldolgozni a médiaerőszakot.⁵⁹ Azt gondolom, hogyha a gyermekek megfelelő oktatásban részesülnének az iskolában, ahol felkészítenék őket a médiában látottak kezelésére, illetőleg a szülők több időt fordítanak arra, hogy gyermekeik televíziózási szokásait figyelemmel kövessék, és amennyire ez szükséges, azt kontrollálják, illetőleg kommunikáljanak vele a látottakról, akkor a médiaerőszak fiatalokkal kapcsolatos problematikája csökkenne.

Len Mastermann a következőket mondja a médiapedagógiáról: *„A médiapedagógia legfontosabb feladata az, hogy kitöltse azt az űrt, amely a tömegkommunikációs rendszerek működtetői és az információk, üzenetek öntudatlan fogyasztói között tátong.”*⁶⁰ Valóban, a médiapedagógia alkalmas arra, hogy a médiaoktatás segítségével segítsen a fiataloknak, és az idősebbeknek is megismerni a média hatásait, működését, azoknak a veszélyeknek a felismerését, amelyet a médiamanipuláció hordoz magában. Ha a felsoroltak mindegyikéről kap a társadalom valamilyen képet, akkor elérhető az, hogy a felnövekvő generációk tudatos médiafogyasztókká legyenek, ne pedig a médiumok hatásainak kitéve sodródjanak.

A családi környezet szintén kiemelkedő fontossággal bír: gondoljunk csak a családon belüli erőszak kérdésére. Azok a gyermekek, akik erőszakos családi környezetben nőnek fel maguk is hajlamosabbá válnak az agresszív cselekedetekre annak következtében, hogy olyan környezetben szocializálódnak, amelyben az erőszak elfogadott cselekmény.

Egyre több fórumon hívják fel szakemberek arra is a figyelmet, hogy a szülőknek, és a családnak figyelmet kell fordítani arra, hogy a gyermeket milyen hatások érik a média részéről, és ezekről alaposan beszélgetni kell velük. Önmagában a médiaoktatás nem fogja a gyermeket segíteni abban, hogy helyesen tudják értelmezni a tévés agressziót, ehhez szükség van a szülők gyakorlatban megjelenő figyelmére is. A gyakorlat azonban azt bizonyítja, hogy a szülők örülnek annak, hogyha

⁵⁹ FRYDMAN (l.j. 7.) 80. oldal

⁶⁰ Len MASTERMANN: <http://www.c3.hu/%7Emediaokt/medped-1.htm>

gyermekük nem jelent „nyűgöt” számukra, és nyugodtan nézi a televíziót, avagy internetezik. Szilády Szilvia és Baranyai Eszter *„A kiskorúak védelme és a televízió”* című cikkükben közzétesznek olyan kutatási eredményeket, amelyek azt vizsgálták, hogy a szülők miként vélekednek többek között a nemkívánatos médiatartalmakról. Az eredmény véleményem szerint megdöbbentő: 10 megkérdezettből csupán 6 szülő volt azon a véleményen, hogy a szülői feladat arra ügyelni, hogy a gyermek ne nézhessen erőszakos tartalmat a televízióban.⁶¹ Nem akarok bírálóan hatni, azonban szívesen feltenném azt a kérdést a maradék 4 szülőnek, hogy véleményük szerint vajon kinek kellene figyelni azt, hogy az ő gyermekük milyen médiatartalmakat követ, ha nem nekik? Dr. Debra Kowalski, gyermekpszichológus azt mondja, hogy: *„A gyermekek erősen ki vannak téve a média hatásának. A médiában közvetített műsorok mondanivalója befolyásolja a gyermek világról alkotott képét, és azt is, hogy mit látnak fontosnak. Az erőszakkal és szexualitással kapcsolatos jelenetek negatív hatást fejthetnek ki a gyermekekre.”*⁶² A pszichológusnő megállapítása nem elvont, véleményem szerint a köztudatban is megjelenik, és ezért mindezek ismeretében számomra aggasztó belegondolni abba, hogy a szülők miért nem törődnek kellőképpen azzal, hogy gyermekük mit néz a televízióban, miközben a képernyőről is számos veszély fenyegeti őket.

Ki kell emelni azokat a tényezőket is, amelyek a néző személyét érintik. Ide sorolható a nem, a kor, a társadalmi-gazdasági státusz, illetőleg a személyiségjellemzők. Ezekről röviden szólván annyit mondanék el, hogy természetesen ezek is fontosak lehetnek annak mérésekor, hogy milyen erős hatást gyakorolnak a médiumok a befogadókra.

A kor talán az egyik legfontosabb elem, amit kiemelnék, ugyanis az erőszak szempontjából a kisgyermek a leginkább veszélyeztetett: ő még rendkívül fogékony a látottak befogadására, és elraktározására. Főleg a 2-3 éves kicsinyek még nem látják a különbséget a tv-ben mutatottak és a való világ között. Ha megfigyeljük, ők még gyakran beszélnek a rajzfilmekben megjelenő karakterekhez, számukra ők ugyanis valóságosnak hatnak, és ez alapján döntenek el, hogy valami a képzelet szüleménye-e, avagy sem. A gyermekek ugyan szóban azt állítják, hogy tudatában vannak annak, hogy a rajzfilmek nem valóságosak, mégis úgy viselkednek, és úgy reagálnak rájuk, mintha azok lennének.⁶³ Ahogy egyre idősebbekké válnak, egyre több élményt élnek meg, s ezek alapján kezdik el megítélni a valóságot, és azt, hogy az ábrázoltak mennyiben jelenhetnek meg a valóságban, míg végül ideális esetben a tapasztalataiknak köszönhetően felnőve képesek lesznek egyértelműen különbséget tenni a kettő között.

⁶¹ SZILÁDY Szilvia, BARANYAI Eszter: A kiskorúak védelme, és a televízió

http://www.mediakutato.hu/cikk/2002_03_osz/08_kiskoruak_vedelme/01.html

⁶² Dr. Debra KOWALSKI IN: *Az erőszak pszichológiai kérdései*. (Szerk.: Figula Erika), 2008.

⁶³ FIGULA (l.j. 4.)

A kisebb gyerekek még nem képesek összekapcsolni a számukra nem összefüggő részleteket, így emiatt ők akaratlanul tanulják meg az erőszakos magatartásokat. Főleg a rajzfilmek miatt rendkívül veszélyeztetettek a média agresszív tartalmú üzeneteire, ugyanis ezek az animációk gyakran vonzóvá teszik az elkövetőt, a gyermekek pedig még nem rendelkeznek kellő tudással arról, hogy felismerjék a vonzó karakter tettének erkölcsileg helytelen voltát. A nagyobb gyerekek, főként a tinédzserek már sokkal tudatosabban sajátítják el az agressziót: sokszor úgy érzik, hogy ezen magatartások utánzásával vívhatják ki társaik elismerését, viselkedhetnek felnőttként, és találhatnak helyet a társadalomban. Domokos Andrea felhívja a figyelmet arra, hogy mára már a hírműsorok is árasztják a véres képeket, és céljuk sokszor már nem az ismeretterjesztés, hanem a szenzációhajhász elrettentés. Az ilyen híradások következtében sok fiatal azt szűri le a tudósításokból azt, hogy az erőszakos megoldások alkalmazása a társadalomra jellemző módszer, tehát nekik is jogukban áll a látottaknak megfelelő magtartást tanúsítani.⁶⁴

Úgy hiszem, hogy mindkét korosztály ki van téve a rajzfilmek negatív hatásainak, nemcsak a legkisebbek. Figula Erika azt írja,⁶⁵ hogy a veszélyt jelentő hatások 92%-a rajzfilmekben található. Ha nem is ilyen drasztikus arányban, de azt gondolom, hogy nagyban befolyásolják a fiatalokat ezek a műsorok, ugyanis rajzfilmek alatt nemcsak a klasszikus gyermekeknek készült műsorokat értjük, hanem a manapság egyre divatosabb animációs filmeket, az animéket, illetőleg a képregény filmeket is ide kell sorolni. Ezen műsorok veszélye abban rejlik, hogy olyan hőst állítanak középpontba, akiknek a célja általában nemes, azonban az eszközök, amelyeket használ erőszakosak. A dicsőített hőst felmentik erőszakos tette alól, kvázi jutalmazván az agresszív megnyilvánulásokat. Ez azt sugallja a gyermek részére, hogy az ehhez hasonló magatartás a követendő példa, hogy *„az erőszak hősi tett, a gyilkosság pedig perzselő izgalom.”*⁶⁶ Ráadásul a rajzfilmek egyébként is képesek megragadni a gyermekek figyelmét színes képeikkel, eseménydús történéseikkel, hangeffektjeikkel. Érdekes kérdéskör az, hogy vajon mennyiben a gyermekek hibája az, hogy egyáltalában kapcsolatba kerülnek agresszív tartalmú rajzfilmekkel? Egyfelől azt gondolom, hogy szükség van a szülői kontrollra, hangsúlyozom, hogy nem tiltásra, mert az éppen az ellenkezőjét válthatja ki a gyermekből, mint amit a szülő elérni igyekszik, de annak igenis tudatában kell lenni, hogy a gyermek milyen tartalmakat ismer. Másfelől a rajzfilmeknél egyre inkább felmerülő probléma, hogy a köztudatba benne ragadt az a fajta elképzelés, hogy minden olyan film, amelyben animált karakterek jelennek meg, az gyermekeknek szól, azonban ez korán sincs így. Számos olyan rajzfilm jelenik meg, amelynek a

⁶⁴ DOMOKOS (l.j. 33.) 104-124. oldal

⁶⁵ FIGULA (l.j. 4.)

⁶⁶ Greshon LEGHAM, In HUSZÁR (l.j. 57.) 123-127. oldal

célcsoportjai felnőttek. Például a Mátrix trológia berobbanása után elkészül egy kiegészítő történeteket tartalmazó animált filmsorozat, az Animátrix, amely semmiképp sem gyermekszemnek való. De a legtöbb japán anime is ide sorolható (pl. a Death Note, Dragon Ball), vagy hogy egy még ismertebb mesét említsek a Tom és Jerry sem gyermek műsor. Megkapó kérdés, hogy vajon a rajzfilmek besorolásakor miért nem veszik figyelembe a célközönséget, miért csak odáig terjed a figyelem, hogy rajzolt filmről van szó. Szintén nem akarok ebbe a témákba részletesebben belefolyni, de a szabályozás kapcsán én hanyagságot vélek felfedezni. Ha kicsivel több figyelmet fordítanánk erre a kérdésre, elkerülhetőek lennének azok az esetek, mikor a fiatalok a bennük teljesen összemosódott „mediatizált fikció” és valóság közti határ felborulása végett olyan sokkoló kijelentést tesznek, mint amelyet egy kiskorú bűnelkövető fiú tett, miszerint ő csak látni akarta, hogy milyen is „... megölni valakit, megkéselni, mint Srcream-ben.”⁶⁷

A nemek közötti megfigyelések arra hagynak következtetni, hogy a férfiaknál, fiúknál erősebb az erőszakos média hatása.⁶⁸ Ez azért lehet így, mert ők tipikusan jobban kedvelik az agresszívebb képeket is tartalmazó filmeket, ezáltal pedig nő annak a lehetősége, hogy őket jobban befolyásolják a műsorok. A férfiak átlagban jobban tudnak azonosulni a kaland-és akciófilmek főhőseivel, lévén ezek általában hímneműek. Megjegyezném azonban, hogy napjainkban egyre több női szuperhős jelenik meg, akiket a filmkészítők minden körülmények között szépnek, intelligensnek, és halálosnak ábrázolnak, így a lányok is veszélyeztetetté válnak. Emellett a társadalom is olyan irányba fejlődik, amely már egyre inkább elfogadja, hogy a nők is alkalmasak a férfiak által betöltött szerepek elvégzésére, ez pedig megjelenik a köztudatban is, és ennek köszönhetően a lányok is egyre kevésbé zárkóznak el a fiúsabbnak kikiáltott filmek elől, és ők is könnyebben azonosulnak a hősök szerepével. Mára már nemcsak királylánynak képzelik magukat, hanem világmegmentő harcos hercegnőknek.

A tényezők utolsó csoportját az erőszak ábrázolás jellemzői adják. Itt kvázi az a kérdés, hogy a média milyen módon mutatja be az erőszakot: vizsgálja a bemutatott erőszaknak a mértékét, a műsor műfaját, az erőszak alkalmazásából leszűrhető eredményeket, tanulságokat. Ezen tényezők vizsgálata pedig át is vezet a következő bemutatandó témára: a média torzításaira.

⁶⁷Lygia NÉGRIER-DORMONT: *A média hatása az erőszakra napjainkban*. Rendőrtiszti Főiskola Társadalomtudományi tanszék, Budapest, 2003. 141-152. oldal

⁶⁸ FIGULA (l.j. 4.)

A médiában fellelhető torzítások vizsgálata a tömegtájékoztatás és a bűnözés kapcsán

Elsőként ismertetnék egy 1976-os esetet, amely Amerikában történt meg.⁶⁹ A New York Times, a New York Daily News, a New York Post, és 5 helyi televíziós csatorna foglalkozni kezdett az idős emberek ellen elkövetett erőszakos bűncselekményekkel. Ennek eredményeként ezek a fórumok kialakítottak egy tipikus elkövetői, és áldozati képet. A jellegzetes elkövető az idős emberek ellen elkövetett bűncselekmények során az újságok szerint a fiatal, büntett előéletű, színes bőrű, gettóban élő férfi, aki általában valamilyen rablást követ el, és akinek áldozata idős, fehér, és szegény. A média hatalmas hévvel kezdte tárgyalni ezeknek a bűncselekményeknek az egyre növekvő mivoltát, holott a valóságban az ilyen jellegű elkövetések száma éppen csökkenő tendenciát mutatott. A közvélemény kutatásban, amelyet lefolytattak a témával kapcsolatban a résztvevőknek 60 %-a gondolta azt, hogy az idős emberek ellen elkövetett rablások száma nőtt. Emellett az 50 év feletti személyeknek a fele állította azt, hogy jobban fél, mint azelőtt. Ez az eset érdekes eredményeket hozott: egyfelől a közvélemény felháborodásának köszönhetően a bíróságok rákényszerültek arra, hogy a fiatalok elkövetőit szigorúbban bírálják el. Az események odáig fajultak, hogy végül készült egy törvénytervezet is, amely azt szorgalmazta, hogyha fiatal személy idős ember sérelmére követ el valamilyen bűncselekményt, az essen szigorúbb elbírálás alá. Hihetetlen micsoda erők megmozgatására képes a média.

Nézzünk egy másik esetet: az 1950-es években egy Alan Poole nevű fiatalember lelőtt egy rendőrt, majd a gyilkosság után önmagával is végzett. A sajtó lecsapott az ügyre, és rögtön felmerült az elkövetővel szemben, hogy esetleg a képregények miatt őrlött meg, és ragadott fegyvert. A média azonnal tudni vélte, hogy egyes források szerint 50, mások szerint 300 darab képregényt talált a férfi lakásán a rendőrség. Hatalmas port kavart fel az esemény, és azonnal megindultak a különböző eszmefuttatások a képregények romboló hatása kapcsán. Azonban fény derült arra, hogy Poole lakásán a rendőrség egyetlen egy darab képregényt talált, és az sem volt különösebben erőszakos.⁷⁰

A média mindkét esemény kapcsán kiragadott egy részletet, majd azt eltúlozva mutatta be, s ezáltal manipulatívva vált. Korinek László *Kriminológia* című könyvében felteszi a kérdést, hogy vajon mennyire volt ez a manipuláció tudatos, avagy önkéntelen.⁷¹ Nehéz erre választ szolgáltatni, de mára már véleményem szerint mindinkább tudatossá válik a média manipulációja, és torzítása. Annak okait keresni, hogy vajon ez miért lehet így, nagyon összetett kérdés. Egyfelől felvetődik annak a

⁶⁹ KORINEK (l.j. 50.) 317-328. oldal

⁷⁰ CSÁSZI Lajos: *Médierőszak: egy vizsgálat, és ami mögötte van*. Bűnügyi Szemle 2000./ 7-8. szám

⁷¹ KORINEK (l.j. 50.) 317-328. oldal

problematikája, hogy mennyiben lehet a média torzító hatásaiért maga a néző okolható? Ugyanis kétségtelen tény, hogy a médiumok célja a profitszerzés, és ezt úgy képesek elérni, ha fenntartják a nézettségüket. Ha ezt a megállapítást tesszük, akkor innen már csak egy lépés az, hogy ha a média célja az, hogy kiszolgálva a célközönségét minél több embert késztesen arra, hogy az ő csatornáját nézze, akkor valószínűleg arra van szükség, amit a média közvetít, hiszen a műsorok rendjének kialakítása komoly szerkesztést igényel. Sokkoló ebbe belegondolni jobban, de mégis, ha a kérdéskört jobban megvizsgáljuk nem szabad elsiklani a felett, hogy műsorszolgáltatók a mi igényeinket szolgálják ki.

Kimondható, hogy az ember alaptermészetéhez hozzá tartozik a kíváncsiság, amely a bűneseteket övezi, és ez az érdeklődés nemcsak a tény pusztán informatív mivolta miatt alakul ki, hanem valljuk, be a legtöbb esetben szórakoztató hatása is van. Pontosan ezt a fajta szórakozni vágyást lovagolják meg, és duzzasztják fel a különböző hollywoodi sikerfilmek, bűnügyi sorozatok, műsorok. A legtöbb ember ezen az eszközökön keresztül szerez ismereteket a bűnügyek mivoltáról, megoldásáról, azok felderítéséről, emiatt pedig ezeket a műsorokat valóság közelinek élik meg, és azt feltételezi, hogy a mindennapokban is oly módon működik egy-egy bűnügy felderítése, mint ahogy azt a média ábrázolja. Emiatt az emberek elvárják, hogy a jó mindig úgy diadalmaskodjon a rossz fölött, mint ez a filmekben történik, és ahogy a rendőrség úgy göngyöltse fel az ügyüket, ahogy azt a képernyőn látott zseniális nyomozó is megteszi. Elmondhatjuk, hogy a média véleményformáló és informáló hatása igencsak erős, ezáltal pedig a torzításai még inkább veszélyessé válhatnak.

A bűnözést a médiaeszközök sokszor torzítva adják vissza. A gyakori előfordulású, de kis szenzációértékű hírek nem jelennek meg a sajtóban. Ennek az lesz a következménye, hogy az emberek alig szereznek tudomást a bagatellbűnözéről, amellyel a hétköznapiak során valószínűleg a legtöbbször találkoznak. Ezzel szemben azok a bűncselekmények, melyeket a média valamilyen különös történés miatt úgymond favorizál, jóval erőteljesebben csapódnak le a köztudatban, úgymond felfűjják őket. A média torzító hatásai azonban nemcsak ebben mutatkoznak meg: előszeretettel ábrázol feketén fehérén dolgokat. Sokszor nincsenek köztes szereplők, olyan karakterek, akik a hétköznapi emberére hasonlítanak, hanem csak a jó, és rossz jelenik meg. Így például teljesen kiesik a néző figyelméből az, hogy milyen volt maga a tettes, milyen okok vezettek ahhoz, hogy elkövette az erőszakos cselekményét. Pedig valójában ezek azok a kérdések, amelyekre érdemes lenne választ kapni.

A médiumok tipizálnak: felállítanak egy képet a bűnözőről, és azt közvetítik a nézőknek, ezáltal a közvéleménybe már a bűnelkövetőkről kialakul egy általános kép, amely nem biztos, hogy azonos az igazival. Nem lehet teljes mértékben tipizálni azt, hogy milyen egy átlagos bűnelkövető.

Nyilvánvalóan vannak tényezők, amelyek elősegítetik a bűnöző személyiség kialakulását, de az ember kiszámíthatatlan, nem lehet felcímkézni. Sokszor olyan emberek válnak bűnelkövetővé pusztán például a hecc kedvéért, akik abszolút nem meritik ki a klasszikus képet, amely a társadalomban kialakult róluk. Általánosságban a média agresszív, brutális, önző, gonosz embernek állítja be a bűnözőket. De a másik véglet is megjelenik: némely esetben a média hatására egy-egy bűnöző úgy jelenik meg az emberek előtt, mintha népi hős lenne. Felhozható példaként Robin Hood karaktere, aki a gazdagoktól rabolt, és a szegényeknek adta, amit megszerzett. Persze a nép szemében ez a cselekmény helyesnek tűnt, de a klasszikus értelemben itt rablás tényállásáról beszélhetünk. De ha nem irodalmi példát akarok hozni, akkor megemlíthető Ambrus Attila, az úgynevezett whiskys rabló egykori jégkorongozó esete is. Ambrus Attila rablásai kapcsán nem egy brutális részlet ismeretlen maradt, a média pedig ráragasztva ezt a nevet, és egy anekdotát kerítve köréje, szinte már szimpatikusnak állította be a rablót. Arról pedig nem is beszélve, hogy miután börtönbe került, és kerámiákkal kezdett foglalkozni, alkotásait igazi hírességhez méltó módon mutatták be.

A médiumok nemcsak a bűnözők, hanem a bűnüldözők kapcsán is torzítnak. Egyfelől a bűnüldözés az estek nagy részében a rendőrség dolga, esetleg egy-egy magánnyomozóé, de például, ahogy Korinek is felhívja arra a figyelmet, ügyészt, bírót szinte alig látunk a képernyőn.⁷² Emellett a média előszeretettel emeli ki a bűnüldöző szervek hiányosságait, alacsony hatásfokát, nem egy fórumon mindegy szidalmazva az igazságszolgáltatást. Az ilyen tudósítások véleményformáló ereje igencsak erős, így az átlagosan megjelenő kép a köztudatban a bűnözéskontrollról nem túl pozitív. Mindezek tudatában nem meglepő, hogy egyre többen vélik úgy, hogy a büntetéseket szigorítani kéne, vissza kéne állítani a halálbüntetést, de legalábbis jobb eredményeket kéne felmutatnia a bűnüldözésnek. Azt lehet mondani, hogy társadalom a médiatorzítás kapcsán előszeretettel hangsúlyozza a formális társadalmi kontroll szerepét, míg arról elfelejtkezik, hogy az informálisnak is fontos szerepe van (iskola, család). Azáltal, hogy a média hangsúlyozza azt, hogy a bűnözők teljes mértékben eltérnek az embertől, ezzel igencsak rombolóan hatnak, ugyanis gátolják például a reszocializálást, de ugyanez fordítva is igaz lesz: a bűncselekményt elkövető személy is mintegy megerősödve magában elutasítja a társadalmat.

Úgy látom, hogy a médiának nem az a célja, hogy valós képet mutasson a bűnözésről, hanem az, hogy szórakoztasson, és így jusson minél több bevételhez. A különböző csatornák versenyeznek azért, hogy melyikük nézettsége nagyobb, így aztán egyre drasztikusabb eszközökhöz nyúlnak, egyre

⁷² KORINEK (Ij. 50.) 317-328. oldal

brutálisabb dolgokat mutatnak be. Ez lehet az oka annak, hogy a híradók egyre inkább egy horrorfilmhez hasonlítanak, és nem pedig objektív tájékoztatást adnak a világunkban zajló eseményekről. Bodács Emil felhívja arra a figyelmet, hogy nem minden eseményből lesz hír, csak a történeteknek egy igen kicsi töredékéből. „A hír ma már ugyanis nem maga az esemény, hanem csak egy olyan új, aktuális eseményről szóló üzenet, információ, ami sokak érdeklődésére tarthat számot.”⁷³ Az, hogy a média felkap bizonyos témákat, majd anélkül, hogy körbejárná megfelelően, ezeket a nézőre ráerőlteti, vezet ahhoz, hogy igazi tömeghisztériák alakulnak ki egy-egy bűneset kapcsán. Sajnálatosnak tartom, hogy a nézőnek azon kell gondolkoznia, hogy mennyiben helytállóak azok az állítások, amelyek alapján tájékozódni szeretne, és nem állnak rendelkezésére olyan információk, amelyek segítenék a szélesebb látásmódok kialakításában.

Kérdőívelemzés⁷⁴

Szerettem volna képet kapni arról, hogy más emberek hogyan látják a médiában fellelhető erőszakot. Ezért készítettem egy kérdőívet, amelyben arra próbáltam választ kapni, hogy az alanyok milyen médiaeszközökből tájékozódnak, milyen filmeket kedvelnek, és mit gondolnak a média hatásairól.

A kísérletem során harminc 16 és 40 év közötti személyt faggattam a véleményéről. Igyekeztem olyanokat megkérdezni, akik eltérő érdeklődési körrel rendelkeznek, más környezetben nevelkedtek, illetőleg jellegét tekintve különböző iskolákba jártak.

A kezdeti feltevésem az volt, hogy ez a korosztály már jóval kontrolláltabban használja a médiaeszközöket, és kialakult képpel rendelkezik arról, hogy a médiának milyen befolyása van az ember saját életére, illetőleg a társadaloméra. Az eredmények meglepőek voltak: azt tapasztaltam, hogy a kísérletben részt vevők nagy része úgy gondolja, hogy rá semmilyen hatással nincs az erőszakos média, azonban arról kifejezetten határozott képet alkotott mindenki, hogy a társadalomra milyen hatásokkal bír.

A kísérletben kiderítettem, hogy milyen médiaeszközöket alkalmaznak segítőim. Kimagaslóan sokan, pontosabban minden egyes személy használja napi szinten az internetet, s ezzel összefüggésben az is kiderült, hogy a legtöbben rendelkeznek számítógéppel is. A második helyen a televízió végzett, majd utána megjelent szép számmal a rádió is. Amin személy szerint meglepődtem, hogy 8 személy

⁷³ SZRETYKÓ György (szerk.): *Tömegkultúra és tömegmanipuláció a modern társadalomban*. Comenius Bt. Pécs, 2004. 211-222. oldal

⁷⁴ Kérdőívet lásd 1. számú mellékletként

kihangsúlyozta, hogy az írott sajtót is gyakran olvassa. A résztvevők közül egy lány pedig megemlítette, hogy plakátokról is szokott tájékozódni a különböző eseményekről.

Érdekes eredmény született a tv-nézési szokások vizsgálatánál, ugyanis segítőkim nagy része, azaz 10 ember azt állította, hogy egyáltalán nem néz televízióadásokat, sőt még készülékekkel sem rendelkezik. Itt a legtöbben azt is megjegyezték, hogy az interneten azonban sokszor néznek filmeket. Nem egy ember jegyezte meg, hogy ő csak a híradó erejéig kapcsolja be a készüléket fél órára. 10 ember pedig azt mondta, hogy naponta 1-2 órára egy film erejéig tvzik. Kiemelkedő eltérés csak két személy esetén jelent meg, akik napi 3-5 óránál többet ülnek a képernyő előtt.

Érdekelt, hogy a megkérdezettek milyen típusú adásokat kedvelnek. Kiemelkedően sokan néznek kaland- és akciófilmeket, romantikusfilmeket és vígjátékokat. Ezeket a műfajokat a kérdezettjeim mindegyike megemlítette. Emellett népszerűnek bizonyultak még a fantasy és sci-fi filmek, drámák, a thrillerek, horrorfilmek, illetőleg misztikus sorozatok. Páran, olyan 4-5 személy említést tett az ismeretterjesztő filmekről és a krimikről. A főzőműsorokat, életmóddal foglalkozó adásokat, művészfilmeket azonban egyetlen ember kivételével senki nem említette. Érdekes, hogy vajon miért fordulnak a legtöbben a kalandos, romantikus, és vicces filmek felé. A elemzésből kiderült, hogy a legtöbben azért nézik ezeket a műsorokat, mert kikapcsolja őket, és nem kell sokat gondolkodniuk. Akik megemléstették a sci-fit, fantasyt, drámákat, thrillereket, krimiket és misztikus filmeket mind kiemelték, hogy kifejezetten azért kedvelik e műfajokat, mert elgondolkodtatnak akár azzal, hogy másik világba vezetnek, új szemlélet módot mutatnak, akár azzal, hogy a történeteket kell megérteni és feldolgozni. A horrorfilmek kapcsán igencsak érdekes eredményeket kaptam: 8 ember teljesen elzárkózik tőlük azt állítva, hogy ezek a filmek frusztrálják, és félelmet keltenek bennük. 10 ember határozottan szereti ezt a műfajt, mert, mint mondták, minden különösebb indok nélkül néha szeretnek borzongani. A legtöbben pedig azt írták, hogy ritkán megnéznak egyet-egyet, azt is általában a barátokkal, esetleg valamilyen ismerős ajánlására, de maguktól nem keresik ezt a műfajt.

Érdeklődésemre, hogy a megkérdezettek mit gondolnak az erőszakos médiáról, és általánosságban a média pozitív és negatív hatásairól a következő válaszok érkeztek: sokan kiemelték, hogy a média legnagyobb pozitívuma az ismeretterjesztés, a gyors kapcsolatfenntartás, az információáramlás. Nem egy résztvevő jelezte, hogy rengeteg barátot ismert meg pl. az internet segítségével. Az erőszakos média hatásairól nagyjából azonos vélemények születtek: egyetlen ember állította azt, hogy szerinte nem a média okolandó az erőszakosságért, hanem a néző, aki befogadja. Azonban a legtöbben úgy gondolták, hogy a média által közvetített brutalitás hatással van leginkább a gyermekekre és a fiatalokra, akiket gyakran érnek olyan hatások, amelyeket nem tudnak feldolgozni. A fiatalokkal kapcsolatban mindenki egyet értett abban, hogy a szülők, a környezet és az iskola alakítja őket

legjobban, és e tényezőktől függ leginkább az, hogy mennyire lesz fogékony a fiatalság az erőszakra. 10-en említették a média szerepét, 4-en kiemelték a véres videó játékokat, és ketten pedig fontosnak tartották hangsúlyozni az anyagi háttérét. Emellett 8 személy külön kiemelte a média kapcsán a tudatbefolyásoló és butító hatást is, ami normális kontroll mellett szerintük rendkívül erős. Arra azonban, hogy saját bevallásuk szerint hogyan hat rájuk a média, nagyon kevesen tudtak konkrét választ adni. A legtöbb esetben azt kaptam feleletül, hogy vagy egyáltalán nem érzik a hatást, vagy nem tudják megmondani, hogy mennyire befolyásolja őket. Azzal kapcsolatban, hogy az erőszakos médiának esetleg lehet –e pozitív hatása egybehangzóan azt kaptam válaszul, hogy egyetlen esetben, mégpedig akkor, ha felhívja a figyelmet egy olyan eseményre, amely a valóságban megtörtént, de nem azzal a céllal teszi azt, hogy felzaklasson, hanem hogy ismertessen, és figyelmeztessen.

Úgy vélem, hogy a válaszadók nagy része alátámasztotta az állításomat, amelyet szerettem volna bizonyítani. Ugyanis mind negatív, mind pozitív érvek elhangzottak a médiával kapcsolatban. Emellett az is megjelent, hogy az a hétköznapi emberek is ugyan azt gondolják problémásnak e kérdéskörben, mint a tudósok: nevezetesen a veszélyezett fiatalokra való nem kellő odafigyelést, illetőleg a környezet és a család fontosságát. Az is engem igazol, hogy sokan jegyezték meg, hogy az erőszak kizárása lehetetlen az életünkben, és az egyetlen dolog, amit tehetünk, hogy mi magunk kontrolláljuk, mit is nézünk.

Összegzés

A dolgozat során igyekeztem minél szélesebben bemutatni médiumok erőszak befolyásoló hatásait. Végeredményben azt gondolom, hogy a bővebben ismertetett külföldi, és magyar kutatások, illetőleg saját kérdőívem alátámasztotta azokat a megállapításokat, amelyeket a dolgozat elején felállítottam. Továbbra is úgy vélem, hogy a média hatásai akkor érnek célt, ha nem készülünk fel rájuk tudatosan, és hagyjuk magunkat manipulálni. További kérdéseket vet fel, hogy abban az esetben, ha már felismertük az adott problémákat, sőt megoldási kísérletekkel is alkalmazunk, akkor ezek miért nem lesznek hatásosak. Miért lehet az, hogy a jogi szabályozások, a korhatár karikák, a vitafórumok, médiapedagógia mégsem éri el a kívánt eredményt, és egyre több gyermek és fiatal esik áldozatul a média hatásainak? Személy szerint nem látom, hogy előre haladna a társadalom ebben a kérdésben, hanem épp ellenkezőleg, képtelen túllépni az elméleti gondokon. Ha továbbra sem keresünk olyan megoldásokat, amelyek hatékonyabbak, akkor a jövő generációjára talán már egyáltalán nem lesz hatással egy brutális gyilkosság látványa az utcán, és netán mi is ott találjuk magunkat, minden megdöbbenés és együttérzés, és segítségnyújtás nélkül szemlélünk egy hasonló esetet. Érdemes ezen elgondolkozni.

Forrásjegyzék

Freda ADLER, Gerhard O. W. MUELLER, William S. LAUFER: *Kriminológia*. Osiris kiadó. Budapest, 2000. 124-128. oldal

Ludmila CIRT KOVÁ: *Az erőszak aktuális jelenségei*. Rendőrtiszti Főiskola Társadalomtudományi tanszék, Budapest, 2003. 49-53. oldal

CSÁSZI Lajos: *Médierőszak: egy vizsgálat, és ami mögötte van*. Bűnügyi Szemle 2000./ 7-8. szám

Dr. DOMOKOS Andrea: Az erőszakos bűnözés. Hinnova Magyarország Kft. Budapest, 2000. 104-124. oldal

FIGULA Erika: *Az erőszak pszichológiai kérdései*. 2008.

GÖNCZÖL Katalin, KORINEK László, LÉVAI Miklós: *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll*. Corvina kiadó. Budapest, 1999. 82-87., 155-170. oldal

GÖNCZÖL Katalin, KREZSI Klára, KORINEK László, LÉVAY Miklós, *Kriminológia - Szakkriminológia*, Complex kiadó, Budapest, 2012, 257-264., 355-363. oldal

HÁRDI Iván (szerk.): *Az agresszió világa*. Medicina Könyvkiadó Zrt. Budapest, 2010. 363-426. oldal

Dr. HUSZÁR Tibor: *Fiatalkorú bűnözők*. Tankönyvkiadó. 1964. 123-127. oldal

A. E. JONES: *Juvenile Delinquency and the Law*. Penguin Books. London, 1945.

KORINEK László: *Kriminológia*. Magyar Közlöny Lap- és könyvkiadó. Budapest, 2010. 317-328. oldal

KÓ József, MÜNNICH Iván: *Televízió keresztül közvetített erőszak vizsgálata két bűnügyileg veszélyeztetett területen*. Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv, IKVA kiadó. Budapest, 1994.

Marcel FRYDMAN: *Televízió és agresszió*. Pont kiadó. Budapest, 2008.

Lygia NÉGRIER-DORMONT: *A média hatása az erőszakra napjainkban*. Rendőrtiszti Főiskola Társadalomtudományi tanszék, Budapest, 2003. 141-152. oldal

DR. SZABÓ János: *Média és erőszak*. Zrínyi kiadó,

SZRETYKÓ György (szerk.): *Tömegkultúra és tömegmanipuláció a modern társadalomban*. Comenius Bt. Pécs, 2004. 211-222., 235-240. oldal

TÓTH Tamás: *Médiaerőszak*. Kossuth Kiadó. Budapest, 2005.

VETRÓ Ágnes, CSAPÓ Ágnes: *A televízió és a gyermek*. Budapest, 1991.

VIGH József, GÖNCZÖL Katalin, KISS György, SZABÓ Árpád: *Az erőszakos bűncselekmények és elkövetőik*. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó. Budapest, 1973.

Online források

BAKOS Kinga: *A televízió képernyőjén megjelenő erőszak és a gyermek*, Budapest, 2009.

http://elib.kkf.hu/edip/D_14442.pdf

L. BERKOWITZ: *Frustration-Agression Hypothesis: Examination and reformulation*, 1989.

[http://dtserve3.compsy.uni-jena.de/ws2009/sozpsy_uj/47750557/content.nsf/Pages/75CB14D706AD54AFC125765C005A80C2/\\$FILE/Berkowitz%201989.pdf](http://dtserve3.compsy.uni-jena.de/ws2009/sozpsy_uj/47750557/content.nsf/Pages/75CB14D706AD54AFC125765C005A80C2/$FILE/Berkowitz%201989.pdf)

Beth ACCOMANDO, Maureen CAVANAUGH: *Violence in the Media – Can we learn anything from the recent shooting in Colorado?* 2012. július 23. <http://www.kpbs.org/news/2012/jul/23/violence-media/>

R. S. DRABMAN, M. H. THOMAS, G. J. JARVIE: *Will our children care? - New evidence concerning the effect of the televised violence on our children.*

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15374417709532744>

Gerald JONES: *Violent media is good for kids*. 2000. június 27.
<http://www.motherjones.com/politics/2000/06/violent-media-good-kids-o>

G. GERBNER, In BAJOMI-LÁZÁR Péter: *Manipulál-e a média?*, 2006. nyár
http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_02_nyar/04_manipulal-e_a_media/02.html

E. KATZ, P. F. LAZARSFELD: Personal Influence,
http://www.google.hu/books?hl=hu&lr=&id=rEIW8D0D8gYC&oi=fnd&pg=PR1&dq=katz+personal+influence&ots=OCwY-Sc_fG&sig=Du2Q6TPiMEgRxdo34oLIMu_pAA4&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Len MASTERMANN: <http://www.c3.hu/%7Emediaokt/medped-1.htm>

MOZGÓKÉP ÉS MÉDIAOKTATÁS HONLAPJA: <http://www.c3.hu/~mediaokt/medped-1.htm>

STACHÓ László, MOLNÁR Bálint: *Médiaerőszak: tények és mítoszok*. 2003. tél
http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_04_tel/02_mediaeroszak/10.html

Stuart HALL: *A média és az erőszak*, Boross Anna fordításában, megjelent a Violence című kötetben, Norman Tutt szerkesztésében. HMSO. 1976. 221-237. oldal
<http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-672/replika/35/TPUBL-A-672.pdf>

SZILÁDY Szilvia, BARANYAI Eszter: *A kiskorúak védelme és a televízió*. 2002. ősz
http://www.mediakutato.hu/cikk/2002_03_osz/08_kiskoruak_vedelme

http://www.antiskola.eu/beszamolo_beszamolok_puskak/index.php?page=show_detail&come_from=list&id=25589&cast=2

Mellékletek

1. számú melléklet

Médiaerőszak – Kérdőív

Nem :

Kor:

1. Szerinted mi az erőszak?
2. Milyen médiaeszközöket használasz?
3. Mennyit töltesz kb. tv előtt egy nap?
4. Milyen témájú filmeket, sorozatokat szeretsz?
5. Szoktál horror filmeket nézni? Ha igen, milyen gyakran? Mi miatt nézed őket, és milyen hatást váltanak ki belőled?
6. Mit gondolsz az erőszakot sugárzó médiaeszközökről? Mennyiben hatnak ezek rád, és a veled egykorúakra?
7. Szerinted mennyiben lehetnek a médiának negatív hatásai?
8. Szerinted mennyiben lehetnek a médiának pozitív hatásai?
9. Mit gondolsz, milyen hatások befolyásolják a fiatalokban az erőszak kialakulását?

